

ב"ה

פורים ה'תשפ"ב כהלכתו

המדריך
לחג
הפורים
הלכות ומנהגי חב"ד

- תדפיס -

יוצא לאור על ידי
'מוקד הלכה' ומכון 'הבינני'
בפיקוח בית דין רבני חב"ד

פתח דבר

בהמשך למדריכים הקודמים שיצאו בימי החגים, אנו מוציאים ב"ה את המדריך לחג הפורים ובו הלכות ומנהגי חב"ד בצורה מקיפה ואיכותית.

אכן, בדורנו זה התברכנו בריבוי ספרי הלכה ומלקטים שונים בהלכות המועדים, אך למרות זאת, ובמידה מסוימת בגלל הריבוי הנ"ל, עלה הצורך והבקשה למדריך אחד מקיף, מתמצית ומוסמך, בו יפורטו כל ההלכות הנוגעות למעשה יחד עם מנהגי חב"ד לפרטיהם, דבר דבור על אופניו, בתוספת מראי מקומות וציטוטים. ואכן במדריך מקיף זה - שנערך בדקדוק רב - נעשה מאמץ מיוחד לברר וללבן כל הלכה ומנהג לאחר היוועצות בגאונים החסידיים חברי בית-דין רבני חב"ד בארה"ק וחשובי רבני אנ"ש שליט"א, למען תצא מתחת ידינו הלכה ברורה, בשפה בהירה ובדרך קצרה באופן הראוי.

המדריך מלוקט מדברי הפוסקים עד לאחרוני זמננו, והמובא בכתבי רבותינו נשיאנו בעניינים אלו וע"פ הפסיקה המקובלת בין רבני חב"ד, ובהכנתו נעזרנו לא מעט בליקוטים שונים שנערכו עם השנים ובביאורי ההלכות שבהם ועל כל המלקטים תבוא ברכה. תודתנו נתונה לרבנים המגיהים שהואילו בטובם והשקיעו מזמנם להגיה וללבן שאלות רבות שעלו במשך עריכת המדריך.

מעלה נוספת במדריך שלפנינו, באשר הוא מבוסס במידה רבה על המענה שניתן ע"י הרבנים שליט"א לשאלות הרבות שהופנו למוקד ההלכה שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק, שמאז הקמתו לפני כשלוש שנים כבר הופנו אליו עשרות אלפי שאלות מקהל חסידי חב"ד מכל רחבי תבל, ובעזרת העיון במאגר השו"ת הרחב שנערם במערכת המוקד, יכולים היינו לתת במדריך זה את תשומת הלב לשאלות בהם נתקלים בפועל ושהיו זקוקים עוד לברור ולליבון.

וזאת למודעי אשר מדריך זה (היוצא במהדורה ראשונה) הינו תדפיס בלבד, ועל כן בקשתנו שטוחה בפני הקוראים שיחי' אשר כל מי שיש בידו הערה/הארה/הוספה ישלחו אלינו למען נוכל לתקנם במהדורות הבאות, לתועלת הרבים.

מדריך זה יוצא ע"י 'מוקד הלכה' ו'מכון הבינני' שהוקמו על ידי ובתמיכת בית הדין וזאת על מנת להרים את קרן התורה וההלכה בקרב אנ"ש לאור הצמא הגדול בציבור. 'מוקד הלכה' מזה כשלוש שנים מעניק לציבור אנ"ש מענה הלכתי מכלל רבני קהילות חב"ד באה"ק במגוון דרכי התקשורת ובהשתתפותם ובפיקוחם של הרבנים חברי בית הדין שליט"א, ומכון 'הבינני', מציע לציבור אנ"ש תכניות ומסלולי לימוד בהלכה והסמכה לרבנות בתחומים שונים, באופן מקצועי ושווה לכל נפש.

אנו תקווה שהלימוד במדריך אכן יסייע לכאו"א מאנ"ש ש' להתכונן כראוי לחגים בלימוד הלכותיהם ומנהגים ובעיקר - בקיומם בפועל, אשר המעשה הוא העיקר, ובזכות לימוד ההלכות שבתורה נזכה במהרה לקיים את כלל הלכות תורתנו הק' בשלימות - בגאולה האמתית והשלימה, תיכף ומיד ממש.

'מוקד הלכה' מכון 'הבינני'
שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק ת"ו

המדריך לחג הפורים הלכות ומנהגי חב"ד

חברי בי"ד רבני חב"ד באה"ק:

הרב יצחק יהודא ירוסלבסקי - מזכיר בית הדין

הרב מנחם מענדל גלובובסקי - סגן מזכיר

הרב אליהו יוחנן גוראריה

הרב משה הבלין

הרב יוסף הכט

הרב אברהם מיכאל הלפרין

הרב ישראל יוסף הכהן הנדל

הגהה:

הרב מנחם מענדל גלובובסקי

רב קהילת חב"ד רחובות וסגן מזכיר בי"ד רבני חב"ד

הרב משה הבלין

רב הערים קרית גת ושדרות וחבר בי"ד רבני חב"ד

הרב זלמן ירוסלבסקי

רב קהילת חב"ד אלעד

הרב יעקב מנדלזון

רב קהילת חב"ד ערד

הרב בנימין קופרמן

רב ביהכ"ס הגדול רמת גן ודיין בבי"ד רבני חב"ד

הרב חיים קיזנר

רב קהילת חב"ד עמנואל

עריכה:

הרב מנחם מענדל והבה

ראש כולל ובית הוראה 'תורה שלמה' ירושלים

סייע בעריכה:

הרב אלימלך פרקש

משפיע בשיבה גדולה 'תורת אמת' ירושלים

ניהול ומערכת:

הרב שמואל גלובובסקי

הרב יצחק שלמה קרביצקי

לתגובות והערות:

Halacha144@gmail.com

עימוד ועיצוב:

y.w. graphicdesign

© כל הזכויות שמורות

הדפסת המדריך לזכות
יהושע בן היה רייזל וזוגתו היה אלישבע בת שרה
היה רייזל בת פסיה
יהיאל מיכאל בן דינה רבקה
שטרנה שרה בת דינה רבקה
שיינא בת דנה רבקה

להצלחה בכל, ולמילוי משאלות ליבם לטובה בטוב הנראה והנגלה

סדר הקריאה

שגם הנשים משתדלות לבוא לבית-הכנסת בשבת זו, לשמוע קריאת פרשת זכור¹⁵.

יא. מי שלא השתתפו בקריאת-התורה ורוצים להוציא ספר-תורה לקריאת פרשת זכור, יכולים לעשות כן באם הם ששה לפחות שלא שמעו את הקריאה¹⁶, ויצרפו אליהם ארבעה שכבר שמעו קריאת-התורה¹⁷. באם קוראים פרשת זכור בלבד - יקראו בלא ברכת התורה¹⁸.

יב. יש שהנהיגו לקבוע קריאה מיוחדת בשבת אחר-הצהריים עבור נשים שלא יכלו להגיע לקריאה בבוקר. הנהיגים כך, יקפידו שיאזינו לקריאה זו עשרה גברים, שלפחות שישה מתוכם שטרם שמעו את הקריאה, וכאמור לא יברכו ברכות התורה על הקריאה¹⁹.

יג. הקורא צריך לכוון להוציא את כל השומעים ידי חובת מצות זכירת מעשה עמלק וכן השומעים צריכים לכוון לצאת ידי חובה²⁰.

אכן, גם אם הקורא לא התכוון לכך בפירוש - יצאו השומעים ידי חובתן, שמן הסתם כשליח-ציבור היה ככוונתו להוציא את כל אחד ואחד מהשומעים²¹, וכן מי שהגיע לבית-הכנסת כדי לשמוע פרשת זכור - יוצא ידי חובה גם אם לא כיוון בפירוש לצאת²².

יד. מצות פרשת זכור היא בשמיעה לבד ואין צורך לקרוא מילה במילה עם הקורא²³ (מלבד העולה לתורה²⁴).

טו. אין חובה להבין כל מילה ומילה בפרשת זכור, ודי בזה שמבין את כללות הענין²⁵.

טז. לכתחילה צריך להאזין היטב לקריאת פרשת זכור, אך בדיעבד אם החסיר כמה תיבות בשמיעתו - יצא ידי חובתו²⁶.

מישראל²⁷, כדי לקיים מצות "זכור את אשר עשה לך עמלק", שהמצוה היא שתהא הזכירה גם בפה ומתוך הספר ולא רק בלב (ספרי ס"פ תצא. מגילה יח, א). אלא שקריאתה בשבת זו דוקא היא מדיבן - מתקנת אנשי כנסת הגדולה (ראה שו"ע אדה"ז סי' ס"ג. לקוטי שיחות ח"כ"א ע' 190 וע' 1. ספר השיחות תשמ"ט ח"א ע' 341 וע' 3 ובהו"ג שם. וראה גם שיחות כ"ק אדמו"ר: ש"פ ויקרא תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב ע' 606). ש"פ צו תשד"מ (תורת מנחם תשד"מ ח"ב ע' 1188). פורים תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 443). ועוד).
15. ראה הדעות בענין חיוב הנשים בפרשת זכור באנציקלופדיה תלמודית מע' זכירת מעשה עמלק - ח"ב סו"ע רכב ואילך. נטעי גבריאל, הל' פורים, פ"כ ס"א ובהערות שם. וש"נ.
אך בבוטל נהוגות הנשים להשתדל לבוא לשמוע קריאת פרשת זכור בציבור - ראה שיחות כ"ק אדמו"ר: ש"פ ויקרא תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 575 ואילך). ש"פ צו תשל"ו (שם ע' 659). פורים תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 443). ש"פ ויקרא תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב ע' 634). ש"פ תצוה תשמ"ג (תורת מנחם תשמ"ג ח"ב ע' 1042). ועוד.
16. ראה שו"ע אדה"ז סי' ס"ה. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ז ע' ש"ב (לגבי תפלה בציבור). וע"ע בהמצויין בשו"ע הקצר פ"ה הע' 85.
17. ואם חייבים להקשיב להקריאה אלו שכבר שמעו קריאת התורה - ראה בהמצויין בלוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"א, הע' 9.
18. ראה ברכי יוסף סי' תרפ"ה סק"ג. שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' עא אות א. ואכמ"ל.
19. שו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' סח. וראה נטעי גבריאל פ"כ סי' ו' ובהערות שם.
יצוין, כי באם קוראים פרשת זכור בלבד, די בכך שלא שמעו הששה פרשה זו, וכן יכולים לשמוע קריאת פרשת זכור בבוקר ולהתנות שבאם יודקקו להם למנין עבור הקריאה נגשים הם מכוונים שלא לצאת ידי חובה, שכוון שבפרשת זכור מדובר במצות קריאה כדי לצאת י"ח מצות זכירת מעשה עמלק - רשאים להתנות כן לכל הדעות, אף להסוברים שבכל קריאת-התורה אין לעשות כן. ואכמ"ל.
20. משנ"ב סי' תרפ"ה סק"ד. וראה גם שו"ע אדה"ז סי' ס"ז-ה.
21. ראה שו"ע סי' תרצ"ד. שו"ע אדה"ז סי' תקפ"ט סי' ז.
22. שסומכים על הקשבתו לקריאה כ'הצרת-כוונתו' על הרצון לצאת ידי חובת המצוה - ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפ"ט סי' ט. משנ"ב סי' תרצ"ד סקמ"ט אודות קריאת המגילה. וראה משנ"ב סי' סוסק"י.
23. כלשון אדה"ז סי' רכב שם: "חובה מן התורה שישמענה כל אדם מישראל". והוא דלא כשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' א - ראה בהרחבה נטעי גבריאל פ"ט סי' ו' ובהערה שם. פסקי תשובות סי' תרפ"ה אות יב ובהערות שם. וש"נ.
24. שבכל קריאת-התורה עליו לקרוא בלחש יחד עם הקורא - ראה שו"ע סי' קמא ס"א. שו"ת צמח צדק א"ח סי' לה. אסיף מנהיגים והנהיגות להסידר תב"ד - קריאת התורה (נדפס בסוף תיקון קוראים - חב"ד, חזק תש"פ) סק"ט/8. וש"נ.
וראה משנ"ב סי' קלט סק"ג ובשער הציון שם סק"ו. שאף שבדרך כלל נוהגים להקל ומעלים לתורה גם מי שאינו יודע לקרוא מלה במילה יחד עם הקורא, מ"מ לפרשת זכור נכון שלא לעלותו לכתחילה.
25. הנה לענין קריאת המגילה מבואר בשו"ע אדה"ז סי' קפה ס"ב שאין צריך להבין פירוש המילות. וה"ה לענין קריאת התורה - הל' תלמוד תורה פ"ב סי' ט"ב. וה"ה גבי פרשת זכור, שלא מצינו בה חיוב מיוחד שיבין פירוש המילות, אלא שמצד ענין זכירת מעשה עמלק מובן שצריך לידע כללות הענין כדי לקיים מצות הזכירה. וראה נטעי גבריאל פ"ט סי' ה' ובהערה שם. וע"ע מועדים וזמנים ח"ב סי' קסה. ילקוט יוסף סי' תרפ"ה סי' ג. מנחת אשר פורים סי' כ אות ח. ועוד.
26. הליכות שלמה פורים פ"ח סי' ב. אבל ראה מנחת אשר שם אות ד. ילקוט יוסף שם. פסקי תשובות (מהדורת תש"א) סי' תרפ"ה אות יב ובהע' 66.
ויסוד הדיון הוא האם מצוה זו דוכירת עמלק בפה יש בה גם מצות קריאה או לא, דאם יש

א. בשבת זו, מוציאים שני ספרי-תורה, וקוראים בספר הראשון שבעה עולים בפרשת השבוע (בשנה זו - פרשת ויקרא) ובספר השני קוראים למפטיר את פרשת זכור - בסוף פרשת כי תצא (דברים כה, יז-יט)¹.

ב. לכתחילה יש לגלול את ספר-התורה השני לפני התפילה, כדי למנוע טרחא דציבורא בגלילתו בציבור בשעת הקריאה².

ג. יש להשתדל שהספר הראשון שמוציאים מהיכל יהיה הספר המכוון לפרשת השבוע, אותה קוראים ראשונה כדלעיל. ואם טעו והוציאו תחילה את הספר המכוון לפרשת זכור, יש לקרוא בו בתחילה - ולכן יגללו אותו לפרשת השבוע ויקראו בו, ואח"כ יגללו את הספר השני לפרשת זכור³.

ד. לאחר קריאת פרשת-השבוע, בסיום עליית 'שביעי', מניחים את ספר-התורה השני על בימת הקריאה ליד' ספר-התורה הראשון, ואומרים חצי-קדיש, ולאחר מכן מגביהים וגוללים את ספר-התורה הראשון⁵.

ה. לאחר סיום גלילת ספר-התורה הראשון פותחים את ספר-התורה השני וקוראים את פרשת זכור, ולאחר מכן מגביהים וגוללים אותו כרגיל⁷.

ו. במקום שיש רק ספר-תורה אחד, יאמרו חצי-קדיש מיד לאחר סיום עליית 'שביעי' ורק לאחר-מכן יגללו את ספר-התורה למפטיר ולאחר קריאת המפטיר מגביהים וגוללים אותו כרגיל⁸.

ז. בשבת זו אין קוראים הפטרת פרשת השבוע אלא הפטרה הקשורה לפרשת זכור: "כה אמר ה' צבאות פקדתי" וגו' (שמואל א' טו, ב-לד)⁹.

"שנים מקרא ואחד תרגום"

ח. בקריאת "שנים מקרא ואחד תרגום" בשבת זו קוראים רק את פרשת-השבוע ולא את פרשת זכור¹⁰. אכן בקריאת הפטרה, קוראים למנהגנו הן את הפטרת פרשת זכור, הנקראת בציבור, והן את הפטרת פרשת-השבוע, אף שלא נקראת בציבור¹¹.

"אב הרחמים" ו"צדקתך"

ט. בשבת זו אומרים "אב הרחמים"¹². וכן אומרים "צדקתך" במנחה, אלא אם כן הוא ערב פורים¹³.

חובת שמיעת פרשת זכור

י. חובת שמיעת קריאת פרשת זכור בציבור היא מן התורה¹⁴. ונהוג

1. שו"ע סי' תרפ"ה ס"ב.
2. לפי המבואר בשו"ע סי' קמ"ד ס"ג, שאין גוללין ספר-תורה בציבור.
3. כפר ח"ב"ד גל' 1099 ע' 35, שכן הורה כ"ק אדמו"ר הרי"צ. השבת בקבלה ובחסידות, מנהגי שבת, הוצאת ס"ת, ס"ט ובהע' *249.
4. בשו"ת משנה הלכות ח"י"ג סי' כב כתב שצריך להניחו משמאל לספר-התורה הראשון, כדי שיהיה קרוב יותר לבעל-הקריאה ולא ייראה כמעביר על המצוות. ע"ש. ור"א שכן היה המנהג בבית-חינינו. אבל ראה התקשרות גל' תקי"ז ע' 13 הע' 7.
5. ואם שכחו ואמרו חצי-קדיש לפני הנחת ספר-התורה השני - אין זה מעכב ולא צריכים לומר שוב קדיש לאחר קריאת המפטיר (ראה פסקי תשובות סי' קמ"ד ובהע' 37 שם).
6. ראה שו"ע סי' קמ"ד ובמשנ"ב סק"ה. וכן בשערי אפרים שער י סי"ב.
7. ראה שו"ע סי' קמ"ד ובמשנ"ב שם סק"ב.
8. האוחז את ספר-התורה הראשון אינו צריך לעמוד להנחת ספר-התורה השני - שו"ת גינן תורה ח"ה סי' טז. התקשרות גל' א"ע ע' 8 הע' 10.
9. לפי שו"ע סי' קמ"ד ובמשנ"ב סק"ה. אף המגן סי' תקפ"ד סק"ה.
10. שו"ע סי' תרפ"ה ס"ב. וזאת משום שהפטרה צריכה להיות לפי הענין האחרון שקראו בתורה, כמבואר בשו"ע אדה"ז סי' רפ"ג.
11. לפי שו"ע אדה"ז סי' רפה ס"ט לגבי שאר קריאות הנוספות לקריאת הפרשה.
12. לפי ספר המנהגים ע' 25. וראה בהומבא בילקוט מנהגי חב"ד' על שנים מקרא ואחד תרגום (נדפס בסוף 'חמשה חומשי תורה - חומש רש"י, חזק תשע"ג) ס"ב-ג ובהערות שם. וש"נ.
13. דאף שבדרכי משה סי' תרפ"ה הובא שאין אומרים "אב הרחמים" בשבתות שבהן קוראים את ד' הפרשות, הנה באלה רבה שם סק"ה וכן במשנ"ב שם סק"ה ועוד כתבו שהמנהג לאומרו. וכן בסידור אדה"ז במקומו לא הובא שאין אומרים אותו בשבתות אלו. וכ"כ בקצות השלחן סי' פג כדי להשלחן סוסק"ג. ובהיום יום ו"ג אדר שני - שבת זכור, כתב להדיא שאומרים "אב הרחמים".
14. ראה דרכי משה ומשנ"ב שם בשם מהר"ל.
15. שו"ע סי' קמ"ד ס"ב. שו"ע אדה"ז סי' רפ"ג ס"ז: "היא חובה מן התורה שישמענה כל אדם

יז. מי שלא יכול לבוא לבית-הכנסת לשמוע פרשת זכור מכל סיבה שהיא - יכול לצאת ידי חובתו בקריאת פרשה זו בקריאת פרשת כי תצא, כשיתכוון לצאת ידי חובת מצות מחיית עמלק²⁷. כמו כן, לכמה פוסקים ניתן לצאת ידי חובה בקריאת פרשת "ויבוא עמלק" שקוראים ביום הפורים²⁸.

בכל אופן, בשבת זכור יקרא פרשה זו מתוך החומש בניקוד²⁹ ובטעמים, כפי שקוראים בציבור³⁰.

הידורים ודקדוקים בקריאה

יח. יש לדקדק להוציא לקריאת פרשה זו את ספר-התורה המהודר, המדוייק והמוגה ביותר שבבית-הכנסת³¹.

יט. יש לדקדק לשמוע פרשת זכור בבית-הכנסת חב"ד, בו ספר התורה הוא לפי פסקי כ"ק אדמו"ר הזקן³², שהורה לכתוב "פצוע דכא" - באל"ף ולא בה"א, כפי שכתוב ברוב ספרי-התורה³³. אכן בדיעבד, יוצא ידי חובה בשמיעת פרשת זכור גם בספר תורה שנכתב בו "פצוע דכה" בה"א³⁴.

כ. יכולים לקרוא פרשה זו בכל הברה שהיא, רק שתהא כל הקריאה באותה ההברה³⁵.

כא. אין חובה לשמוע קריאת פרשת זכור דוקא בטעמים שלפי מנהג עדתו, וכל שמע קריאת פרשת זכור בציבור יצא ידי חובתו, ולכן גם במניינים בהם מתפללים בני עדות שונות שלא מאנ"ש אין צורך לחזור על פרשת זכור גם בטעמים שלפי מנהג עדות נוספות³⁶.

כב. על הקורא לדקדק היטב בקריאתו, כמו בכל קריאת-התורה³⁷, והדקדוק הוא הן בביטוי התיבות בצורה ברורה ונכונה ובניקודם הנכון וכן בטעמי הקריאה³⁸.

כג. בקריאת פרשת זכור קוראים פעמיים את תיבת "זכור" שבפסוק "תמחה את זכר עמלק" - תחילה "זְכֹר" (בצירי), ותיכף אחר כך: "זְכֹר" (בסגול)³⁹.

בה מצוה קריאה הרי שאין לחסר בה תיבה אחת וכמו שהוא במגילה וקריאת שמע, אכן יש לדייק מלשון אדה"ו בס"י רפכ שם, שהחובה מן התורה דפרשת זכור הוא "שישמענה כל אדם מישראל", משמע שיש גדר של מצות שמיעה ולא מצות קריאה (וש"ר כע"ז בשערי תפלה ומנהג - פורים ס"ב אות ב), ולכן די בשמיעת כללות הענין. וראה גם בהערה הקודמת. 27. ערוך השולחן ס"י תרפה סק"ה. משמעות החינוך מצוה תרג. וראה פסקי תשובות שם אות יג.

וראה שו"ת הרב צבי ח"א ס"א נח ומקראי קודש פורים ס"י ז, אם צריך להודיע לקורא שיכוון להוציא ידי חובת מצות מחיית זכר עמלק. 28. מג"א ס"י תרפה סק"א. באר היטב שם סק"ב. פמ"ג משב"ז שם סק"ב. שערי אפרים שער ח ספ"ה. משנ"ב שם סקט"ז. 29. כולל ההקפדה למנהגו לקרוא תחילה "זכר" בצירי ואח"כ "זכר" בסגול, כדלהלן בפנים סכ"ג.

30. רמ"א ס"י תרפה ס"ז ומשנ"ב שם סק"ז. 31. לקט יוסף ע' 153. שערי אפרים שער ח ספ"ה. 32. ולכן גם על הנבאים מוטל לוודא שספר-התורה שמוציאים הוא כשית אדה"ו, בפרט בבתי חב"ד, שלפעמים מקבלים תרומות של ספר-תורה מתורמים שונים או שיש להם ספרי-תורה בהשאלה וכיו"ב. 33. הובא בשו"ת שארית יהודה יו"ד ס"י טז ומשם בשו"ת אדה"ו ס"י כד. וראה בזה שו"ת דברי נחמיה ס"י כב. היום יום ז' אלול. ספר המנהגים ע' 32. וראה בהרחבה שלחן מנחם יו"ד ס"י קכח (ח"ה ע' רה ואילך). אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד - קריאת התורה ס"ט ואילך. וש"נ. וכן מורים כמה מרבני אנ"ש בנדוד"ת. 34. ראה קצות השולחן ס"י פז בדי הושלחן סוסקט"ז. שו"ע הקצור פל"ח סוה"ע 8. וש"נ - שאר הוציאו ספר-תורה שכתוב בו "פצוע דכה" בה"א אין צריך להוציא ספר-תורה אחר. וה"ה גם בפרשת זכור בדיעבד, אף שלכתחילה יש להקפיד בזה כיון שקריאת פרשת זכור היא מן התורה. וראה עוד באסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד שם. 35. ראה המובא בזה בטעמי גבריאל פכ"א ס"ד ובהערות שם. וידועים מענות כ"ק אדמו"ר בזה (הבואו בשלחן מנחם ארו"ח ס"י נז - ח"א ע' קעח-ט) שאין נפק"מ באיזה הברה יתפלל והעיקר שיתפלל את כל התפילה בהברה אחת (אבל ראה שם ע' קעז). וראה מקדש מלך ח"ד ע' תב. שכה"ב בנוגע לקריאת-התורה. 36. ע"ד המבואר לעיל בהערה הקודמת. ולהעיר ממקדש מלך שם, שנשאל בזה כ"ק אדמו"ר ביחודות יחד עם שאלת הברכה בתפילה ולא השיב בפירוש על שאלה זו, ויתכן שניתן ללמוד מן מתשובתו גבי הברכה, שכל ההברות יסודן בהררי קודש וניתן להתפלל בכל הברה וכן, שכן הוא גם בנוגע לטעמי המקרא בפרשת זכור. 37. ואין זה דין מיוחד בקריאת פרשת זכור, שהרי מצותה בשמיעה ככל קריאת-התורה, כנ"ל בהערת קודמת, אלא שחובה זו - הקיימת, כאמור, בכל קריאת התורה - באה כגון במשנה תוקף, משום שחובת שמיעת פרשת זכור היא מן התורה. 38. ספר המנהגים ע' 14. וש"נ. וראה התקשרות ג'ל' תשס"א ע' 15 הע' 12. וראה בהרחבה בהמצוין באסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד - קריאת התורה סע"א ואילך. וש"נ. 39. ספר המנהגים ע' 31 וע' 72 ובה"ע שם. וראה בהרחבה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רמו ואילך. שערי תפלה ומנהג - פורים ס"ב.

כמובן, שקריאה באופן זה אינה שייכת כשקוראים בהברה ספרדית, בה לא מבדילים בין ניקוד צירי לניקוד סגול - התקשרות ג'ל' א"ע ע' 7 הע' 8.

כד. אין מנהגו להכות את עמלק ברגליים בקריאה זו⁴⁰.

ב. תענית אסתר⁴¹

החייבים בתענית

א. נהגו כל ישראל חובה על עצמם להתענות בתענית אסתר⁴², אולם אין חובה זו שווה לשאר צומות, ולכן מקילים בה בשעת הצורך⁴³.

ב. מעוברת או מניקה פטורות מן התענית, וכן יולדת כל שלושים יום וכן חולה שאין בו סכנה, ובכל מצב של חולשה או ספק - יש לשאול רב מורה הוראה. אבל הבריאים חייבים להתענות ולא יפרשו מן הציבור⁴⁴.

ג. קורונה < חולה קורונה - פטור מהצום, ככל חולה.

ד. חולים במחלות כרוניות וכן הנמצאים בקבוצת סיכון לקורונה - פטורים מהצום, ובמקום ספק יתייעצו עם הרופא האישי.

ה. הנמצאים בבידוד ואינם חולים, יתייעצו עם הרופא האישי המכיר את מצבם בהתאם לרמת החשיפה שלהם לנגיף ורמת הסיכון הרפואי שלהם.

ו. מחלימים מקורונה יתייעצו עם הרופא האישי שלהם באם הם יכולים לצום.

ז. חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה, רבים מקילים שאינם צריכים לצום⁴⁵.

ח. יש מקילים שגם בעלי ברית (הסנדק, המוהל ואבי הבן) פטורים מלהתענות⁴⁶, אך למעשה נהוג שמתענים ועורכים את סעודת הברית בלילה⁴⁷.

ט. מי שמותר לו לאכול בצום - יכול לאכול כדרכו ואינו צריך לאכול בשיעורים כמו ביום-הכיפורים⁴⁸.

תפילת שחרית

י. סדר תפילת שחרית הוא ככל תפילת שחרית של תענית ציבור, וראה להלן ב'הוספה'

תפילת מנחה

יא. לפני מנחה נותנים "אגרא דתעניתא" (ככל תענית), ובתענית אסתר נותנים גם מחצית השקל, כדלהלן פ"ג ס"ג.

יב. בתענית אסתר במנחה⁴⁹ אין אומרים תחנון ולא "אבינו מלכנו", הן בערי הפרזות והן בערים המוקפות חומה⁵⁰.

ג. מחצית-השקל

"זכר למחצית השקל"

א. מנהג קדום הוא לתת בחודש אדר מטבעות לצדקה - "זכר למחצית-השקל"⁵¹.

40. התקשרות שם בפנים ובהע' 9. וש"נ. ושם, שכ"ק אדמו"ר לא נהג בזה כלל. 41. בפרק זה באו ההלכות והמנהגים השייכים במיוחד לתענית אסתר, ולהלן ב'הוספה' באו הלכות ומנהגי תענית-ציבור. 42. בנוגע לקריאת התענית ע"ש אסתר - ראה לקוטי שיחות ח"ו ע' 371-372, וכן בשיחת פורים תשל"ל (תורת מנחם חנ"ט ע' 405 ואילך). 43. לשון הרמב"ם הל' תענית פ"ה ה"ה: "נהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות בי"ג באדר וכו'. וברמ"א ס"י תרפו ס"ב: "ותענית זה אינו חובה", אבל בשו"ע אדה"ו ס"י רפח ס"ד: "תענית אסתר, שנהגו בו חובה", ובציונים שבמהדורה החדשה צוין לב"י ס"י תרפו שם הביא בשם הגהות מיימוניות הל' תענית פ"א ה"ב שכתב דתענית אסתר "השיב לן כתענית חובה, כיון הדיו מדברי הגאונים, ומנהג כל ישראל". ולפ"ז יש לפרש גם בדברי הרמ"א דאין הכוונה שאינו תענית חובה, אלא שאינו חובה מן התורה או מדרבנן אלא מצד שנהגו בו כל ישראל כחובה וי"לכן יש להקל בו לעת הצורך". 44. רמ"א ס"י תרפו שם. אליה רבה ומשנ"ב שם. 45. ראה משנ"ב שם שעה"צ סקט"ז. כף החיים שם סקט"ז וסקט"ח. קיצושו"ע ס"י קמא ס"ב. ועוד. וכ"כ בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 152 הע' 50. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"א, ע' יא. 46. ראה רמ"א ומשנ"ב שם. 47. כף החיים שם סקט"ז. קיצושו"ע שם ס"ג. קונטרס מבית לוי, פסקי הגר"ש הלוי וואזנר ע"ה. 48. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 278 הע' 58 שהאריך בזה. 49. מלבד כשמקדימים התענית ל"יא אדר, שאז אינו ערב פורים - לוח כולל חב"ד. 50. סידור אדה"ו קודם למנצח יענך. וראה גם להלן פ"ד ס"א. 51. מרדכי מגילה ס"י תשעז. תשב"ץ קטן ס"י עג. מנהגי רבי איזיק טירנא ומנהגי מהר"ל,

ב. אף שיש שכתבו להקפיד לומר שהוא "זכר למחצית-השקל", כדי שלא תחול עליו קדושה⁵², אך בפועל כתב כ"ק אדמו"ר⁵³ שנוהגים לסמוך על הדעות שאין צורך לומר כן בפירושו⁵⁴.

זמן הנתינה

ג. מנהגנו לתת מחצית-השקל לפני תפלת מנחה ביום תענית-אסתר, ואפילו כאשר פורים חל ביום ראשון והתענית מוקדמת ליום חמישי שלפניו⁵⁵.

ד. לאור זאת, גם בירושלים עיה"ק יש לתת מחצית-השקל ביום תענית-אסתר ולא במנחה של פורים דפרזים⁵⁶.

ה. מי שלא נתן מחצית-השקל קודם מנחה - יכול להשלים זאת לאחר מנחה, או למחר, בתפילת שחרית דיום הפורים קודם קריאת-המגילה⁵⁷.

שיעור ואופן הנתינה

ו. המנהג הוא לתת ג' מטבעות של מחצית, משום שנאמר שלש פעמים "תרומה" בפרשת שקלים⁵⁸.

ז. המנהג הוא לתת מטבע של מחצית מהמטבע המקומי בכל מדינה ומדינה⁵⁹, ומכיון שכאמור המנהג לתת ג' מטבעות, הרי שבאה"ק בזמננו יש לתת שלשה חצאי שקלים⁶⁰.

החייבים בו

ח. המנהג הוא שכל גבר מעל גיל מצוות נותן "זכר למחצית השקל", וכל ראש משפחה נותן גם עבור אשתו ובניו ובנותיו הקטנים⁶¹.

ט. כן ראוי לחנך את הקטנים שבנוסף לכך⁶² יתנו מחצית השקל מכספם, ובאופן שהורים עוזרים להם בכך⁶³.

י. יש נוהגים לתת גם בשביל עובר במעי אמו, ונתנו רמז לדבר, ממה שנאמר "כָּל הַעֹבֵר עַל הַפְּקָדִים", ובשינוי ניקוד הוא: 'עֹבֵר'⁶⁴.

יא. הנותן 'מחצית השקל' פעם אחת עבור ילדיו הקטנים - צריך להמשיך בכך גם בשנים הבאות, עד שיגדלו⁶⁵, מדין נדר⁶⁶.

יעוד הצדקה

יב. מובא בפוסקים שכספי מחצית השקל מיועדים כ"מעות פורים" עבור העניים לצרכי הפורים. אולם כיום, מתייחסים לזה כאל צדקה רגילה, ומייעדים אותה גם למטרות צדקה אחרות⁶⁷.

יג. כמה פעמים הציע כ"ק אדמו"ר⁶⁸, שמאחר שנתנית מחצית-השקל קשורה עם בית-המקדש, הנה כיום הדבר מתבטא בנתינת צדקה עבור אחזקת בתי כנסיות ובתי מדרשות, שהם מקדש מעט⁶⁹. וכך נהג כ"ק אדמו"ר עצמו ליתן עבור בית-הכנסת בקופה שיוחדה לכך⁷⁰.

יד. אין להשתמש בכספי מעשר למחצית-השקל⁷¹, אולם אם רוצה להוסיף על השיעור המחויב - יכול ליתן כצדקה מכספי מעשר.

ד.

סדר יום הפורים

הספד ותענית ואמירת תחנון

א. החל מתפלת מנחה של ערב פורים ועד לתפלת מנחה של שושן פורים אין אומרים תחנון בכל מקום, בין בערי הפרוות ובין בערים המוקפות חומה⁷².

ב. הן יום י"ד והן יום ט"ו אסורים לכולם בהספד ובתענית⁷³.

ג. אין אבלות נוהגת בשני הימים של פורים, למעט בדברים שבצנעא⁷⁴.

איסור מלאכה

ד. המנהג > נהגו כל ישראל שלא לעשות מלאכה ביום הפורים, והעושה מלאכה בו אינו רואה סימן ברכה מאותה המלאכה לעולם⁷⁵.

ה. זמן איסור המלאכה > המנהג הוא שלא לעשות מלאכה רק ביום שקוראים בו את המגילה, כלומר בי"ד לבני הפרזים ובט"ו לבני המוקפים⁷⁶.

ו. המנהג שלא לעשות מלאכה הוא בעיקר ביום הפורים⁷⁷, אך יש המחמירים שלא לעשות מלאכה גם בליל פורים⁷⁸.

ז. המלאכות האסורות והמותרות > מאחר שאיסור המלאכה הוא מצד מנהג ואינו מעיקר הדין, ומטרתו היא בעיקר כדי שלא להסיח דעת משמחת פורים, לכן נאסרו בו רק מלאכות מסוימות ומלאכות רבות הותרו בו⁷⁹, כדלהלן.

מנהגי פורים. רמ"א בדרכי משה סי' תרצד ובהגהה שם סי"א. וע"ע מטה יהודה סי' תרצד. כף החיים שם סק"ב.

52. תשובות הגאונים סי' מ.

53. שיחות קודש תש"ז ע' 219. וראה התקשרות גל' א'קל ע' 10 הע' 50. וש"נ.

54. שכן ברור שמחצית השקל שבזמננו עניינה צדקה ולכן אין מקום לחשש. וראה גם שו"ת זכר שמחה סי' עז. ועוד.

55. ספר המנהגים ע' 73. וראה גם כף החיים סי' תרצד סק"ה. וכך משמע מלשון המהרי"ל שהביא הרמ"א בדרכי משה.

וטעם הדבר, כתב הכף החיים שם - כדי שהצדקה תצטרף עם התענית לכפר. וכן מצינו בשיחות כ"ק אדמו"ר שמקשר את ענין הצדקה ו'מחצית השקל' לתענית-אסתר (ראה תורת מנחם התועודיות תשמ"ט ח"ב ע' 440).

56. וכן מובא בלוח כולל חב"ד. וראה התקשרות שם סוה"ע 45. על מנהגים ומקורותיהם (מהדורת תשל"ג) ע' קעז ואילך.

57. לוח כולל חב"ד. לפי מג"א סי' תרצד סק"ב.

58. רמ"א בהגהה שם לפי המרדכי, והוא לפי הירושלמי שקלים פ"א ה"א "שלש תרומות נאמרו בפרשה". אבל במקור הדברים במרדכי הוא משום שלש פעמים 'מחצית השקל' האמור בפרשה. וכ"ה בתשב"ץ קטן שם ובהגהות מנהגים טירנא פורים אות מט. וראה תורת מנחם התועודיות תשמ"ט ח"ב ע' 439 רמז נוסף בענין ג' מחצית השקל.

59. רמ"א בהגהה שם.

60. ובמדינה שאין בה מטבע של מחצית יכולים לתת מחצית של מטבע אחר, כגון חצי דולר וכיו"ב - ראה פסקי תשובות שם אות ד, ושם הובאו אופני נתינה ומנהגים נוספים במקום שאין מטבע של מחצית.

61. ראה משנ"ב סי' תרצד סק"ה. ובספר המנהגים ע' 74, ממנהגי כ"ק אדמו"ר הרי"צ, ובהדגשה ש"אין זה הוראה לרבים". אך בתורת מנחם התועודיות תשמ"ט ח"ב ע' 439 (בלתי מוגה): "מפורסם המנהג יתן גם עבור כל בני הבית".

והמנהג הרווח בפועל הוא שהאב נותן גם עבור בנותיו הגדולות אף שהגיעו לגיל מצוות. וראה גם פסקי תשובות סי' תרצד אות ה' ובהע' 48. וש"נ. ושם הביא בשם לקט יושר שהמנהג שנותנים גם עבור הנשים והבתולות

62. ראה שיחת ש"פ תשא תשמ" (שיחות קודש תשמ" ח"ב ע' 405) שמשמע שנתניה זו היא בנוסף למה שאביהם נותן עבורם. ודלא כמ"ש בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 156 הע' 82. וראה בהערה הבאה.

63. ראה שיחות קודש תשמ" ח"ב עמוד 788. וראה בהל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה, שאם בלאו הכי האב נותן עבורם, כדלעיל בפנים, יכול ליתן להם כסף זה גופא ובכך יוצא ידי שניהם.

64. מנהגי טירנא, הגהות מנהגים אות מט, הובא בדרכי משה שם בשם מהר"י ברונא. משנ"ב סי' תרצד סק"ה.

65. שקלים פ"א מ"ג ובפירושו המשניות לרמב"ם שם. מג"א שם סק"ג. משנה ברורה שם סק"ה.

66. ראה מג"א סי' תע סק"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ה.

67. זאת מאחר ששיקור הצדקה לעניים לצרכי פורים ניתנת כ"מתנות לאביונים", אלא שנותנים בנוסף גם 'מחצית השקל' ולכן מייחדים אותה למטרות נוספות - ראה ליקוט מנהגים שונים במנהג אבותינו בידינו פ"ג סי' ו. וש"נ.

68. ראה שיחות ש"פ שקלים תשכ"ד ותשמ"ב. וראה כף החיים שם סק"ב. פסקי תשובות סי' תרצד אות ד ובהע' 28.

69. אולם אין הדבר בא לשלול גם נתינה לצדקה כפשוטה, עבור העניים לצרכי פורים, וכפי שמוכח בשיחות אחרות - ראה ספר השיחות תש"נ ח"א ע' 303 ובהע' 44. תנש"א ח"א ע' 320.

70. ארחות מנחם ע' קטו.

71. אליה רבה סי' תרפו סק"ד, כיון דהוי דבר שבחובה. משנה ברורה סי' תרצד סק"ג. נטעי גבריאל פכ"ו סי' ס"ח וסי' ובהערות שם. פסקי תשובות סי' תרצד אות ז. אבל ראה שו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' ל.

72. סידור אדה"ז קודם למנצח יענן. וראה מגילה ה. ב. תוס' מגילה ד, א ד"ה פסק. ריטב"א שם ה. ב. שבלי הלקט סי' ר. ב"י סי' תרצג. לבוש סי' תרצו סי' ח. משנ"ב סי' תרצג סק"ח.

73. מגילה ה. ב. ממגילת תענית. וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ג. טושו"ע סי' תרצו סי' ג.

74. ראה טושו"ע יו"ד תא סי' ז. רמ"א או"ח סי' תרצו סי' ד.

וראה הל' פ"ו סי' וס"ל לענין משלוח מנות לאבל.

75. ראה מגילה ה. סו"ע"א ואילך. טושו"ע סי' תרצו סי' א ורמ"א שם.

76. כדעת רוב הראשונים - האשכול, שבלי הלקט סי' רד, כל בו, נמוקי יוסף מגילה ה, ב. וראה גם ירושלמי מגילה פ"ב ה"ב. וכן נפסק להלכה בשו"ע שם ס"ב. אכן, בנמוקי יוסף שם הביא בשם ספר המאורות שנהגו איסור בשני הימים. וכ"כ האבודרהם, הובא בדרכי משה סי' תרצו סק"א.

ובאשר לערים המסופקות אם הם מוקפות חומה, שמקיימים בהם מצוות הפורים בשני הימים - ראה המובא בפסקי תשובות שם אות ד, שלמעשה לא החמירו באיסור עשיית מלאכה, אלא בי"ד בלבד.

77. פרי מגדים שם משב"ז סק"א. צנפת פענח על הרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ד. ישועות

יעקב סי' תרצ שק"ו. וכן משמע דעת הביאור הלכה שם ד"ה עושין, אף שהביא גם דעת המחמירים. שו"ת יבי"א ח"ו סי' מו אות א. וראה גם פסקי תשובות שם סוף אות א. וש"נ.

78. שו"ת חתם סופר סי' קצה לפי טורי אבן מגילה ז, ב. שו"ת שיה יצחק סי' שאפ. נטעי

גבריאל פכ"ו סי' ס"א. וראה לוח יומי הלכה למעשה שם הע' 74.

79. מנהג איסור המלאכה מבוסס על כך שימים אלו נקבעו ל"מי משתה ושמחה יום טוב"

- ח. כל מלאכה המותרת בחול-המועד מותרת גם בו, כגון מלאכת דבר האבד, מלאכה שאינה מלאכת אומן ויש בה צורך היום, מלאכת מצוה לצורך היום⁸⁰, מלאכה לצורך הרבים וכיו"ב⁸¹.
- ט. כן התירו כל מלאכה שאין בה שיהוי, דהיינו מלאכה כזו שלא יימשך בה ויסיח דעתו משמחת היום⁸².
- י. מלאכת חול שיש בה שיהוי וטירחא אסורה בפורים, כגון מלאכות בנין⁸³, זריעה ונטיעה⁸⁴, אריגה ותפירה ותקוני בגדים⁸⁵ וכיו"ב, יא. כיבוס בגדים וגיהוץ - יש שכתבו לאסור ככל מלאכה שיש בה טורח ושיהוי⁸⁶, אך בזמננו, שיש מכוונות ואין שיהוי בדבר - יש להקל, ובפרט אם הוא לצורך היום⁸⁷.
- יב. לכמה פוסקים יש לאסור תספורת ונטילת הציפרניים, ולא התירו אלא בפורים שחל ביום שישי, לכבוד שבת⁸⁸. אכן במקום צורך מצוה יש להקל, כגון תספורת מצוה לילד שהגיע לגיל שלש⁸⁹, או לצורך ברית מילה⁹⁰, ולאשה לצורך מצוה, ודאי כשהתספורת היא לצורך הפורים עצמו, וכן יש להקל בצורך גדול⁹¹.
- יג. גם מלאכות גמורות הותרו כשהן נעשות לצורך שמחה⁹², אף שאינן קשורות לשמחת היום, אלא לשמחת חתונה⁹³ וכיו"ב, וכן בדברים שהם שמחה לאדם, כדלהלן.
- יד. מטעם זה התירו לעשות מלאכות גמורות אם יגרום לו הפסד במניעתה⁹⁴, וכן במי שאין לו מה לאכול מותר לו לעשות מלאכה עבור אחרים בשכר⁹⁵.
- טו. מותר לטוסק במסחר ביום הפורים, משום ששמחה היא לו⁹⁶, ולענין פתיחת חנויות יש שהחמירו בזה⁹⁷, אך חנויות לממכר מזון מותר לפתוח לכל הדעות, אם כי יש להגביל את זמני הפתיחה וכיו"ב כדי שלא יתבטל משמחת הפורים⁹⁸.

טז. כל המלאכות האסורות מותר לעשותם על-ידי נכרי⁹⁹, מלבד במלאכות בניין שהחמירו שלא לעשותם גם ע"י נכרי¹⁰⁰, פרט אם נעשה בקבלנות¹⁰¹ או שהוא בנין של מצוה¹⁰².

השמחה

יז. "שמחת פורים גדולה משמחת יום-טוב"¹⁰³. שמחה זו היא בכל רגע ורגע מהמעת-לעת דיום הפורים¹⁰⁴.

יח. גם לבני המוקפים מצוה להרבות קצת במשתה ושמחה ביום י"ד¹⁰⁵.

אבל ר"ל

יט. אבל ר"ל מתפלל לפני העמוד גם בימי הפורים¹⁰⁶.

בגדי שבת

כ. רבותינו נשיאינו נהגו ללבוש בגדי שבת בפורים¹⁰⁷.

תפלת ערבית - ליל פורים

כא. מתפללים תפלת ערבית של חול, ובשמונה-עשרה מוסיפים "ועל הניסים", כדלהלן.

כב. אין מכריזים בפה לפני תפילת שמונה-עשרה אודות אמירת "ועל הניסים"¹⁰⁸, אך נהגו להזכיר זאת באמצעות טפחה על השולחן¹⁰⁹.

כג. לאחר שמונה-עשרה אומרים קדיש שלם¹¹⁰.

כד. לאחר מכן קוראים את המגילה בברכותיה¹¹¹ [ראה בהרחבה דיני קריאת-המגילה להלן פ"ה]. לענין שבירת הצום לפני קריאת המגילה ראה להלן פ"ה סט"ו ואילך

כה. לאחר קריאת המגילה אומרים "ואתה קדוש", ולאחריו אומרים קדיש שלם ללא "תתקבל"¹¹².

"ועל הניסים"¹¹³

כו. בתפלה < בימי הפורים מוסיפים בתפילה "ועל הניסים" בברכת "מודים" שבתפילת שמונה-עשרה, לפני "ועל כולם"¹¹⁴.

כז. בערי הפרוות אומרים אותו ביום י"ד בלבד ואילו בערים המוקפות חומה אומרים אותו ביום ט"ו בלבד, אך אם טעו בני הפרוזה והזכירוהו גם בט"ו וכן בני המוקפים שהזכירוהו בי"ד - אין זה הפסק ואין צריכים לחזור¹¹⁵.

כח. העומד באמצע שמונה-עשרה אין לו לדלג על "ועל הניסים" כדי שיוכל לענות קדושה ומודים¹¹⁶.

להימשך בה כדי שלא יבטל משמחת הפורים.

99. מג"א שם. משנ"ב שם סק"ב.

100. ראה שערי תשובה שם סק"א. דעת תורה שם. ועוד.

101. ראה שרי חמד מע' הפורים אות ב. לוח יומי הלכה למעשה שם הע' 75.

102. כף החיים שם סק"ד. ועוד.

103. תורה אור צח, א. הובא בס' המנהגים ע' 74. וראה בהמצוין בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 167 הע' 157.

104. ראה בהרחבה לקוטי שיחות ח"ו שיחה ג' לפ' ויקרא.

105. כן כתבו רבים מהראשונים - ראה ספר המנהגים למהר"ם, אגודה, תוס' מגילה ו, ב ד"ה ור' אליעזר וכן מבואר מדבריהם שם ד, א ד"ה פסק. וכן משמע בר"ן שם ג, ב בדפי הרי"ף ד"ה אלא מקרא [אבל בריט"א שם ה, ב משמע שרק אסור בהספד ובתענית ואינו מחויב במשתה ושמחה, וראה גם הגהות ה"ר פרץ לסמ"ק]. ולהלכה, כתב הרמ"א סי' תרצה ס"ב, שחייב במשתה ושמחה קצת בשני הימים. מאידך, דעת ביהג"ר שם שלכל אחד חיוב משתה ושמחה ביומו ולא בשני הימים.

106. לפי ספר המנהגים ע' 8. אגרות קודש ח"ח ע' רלו. וכן נהג כ"ק אדמו"ר בשנת תשמ"ח.

107. ספר המנהגים ע' 74, ב"רשימת מנהגי פורים שיש בהם חידוש, ב"מנהגי האדמו"ר, ש"מובן שאין זה הוראה לרבים".

עם זאת, נכון לכל אחד לעשות כן, וכן המנהג הרווח בין אנשי. וראה תורת מנחם תשמ"ח ח"ד ע' 304, שלובשים בגדי שבת בכל ענין של י"ט, והלא ימי הפורים הם "ימי משתה ושמחה ויום טוב", ואף שאינו יום טוב ממש לענין איסור מלאכה, הרי יש בו ענין של י"ט. וראה גם המובא בלוח יומי הלכה למעשה הע' 55.

108. לפי סידור אדה"ו בתפילת ערבית דליל שבת קודם "ושמרו" ומשם בספר המנהגים ע' 36. וראה לקוטי מהר"ח הל' חנוכה. כף החיים סי' רלו סק"ז, ודלא כמג"א שם סק"א.

109. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 159 ובהע' 101.

110. סידור אדה"ו סדר קריאת המגילה.

111. שם.

112. סידור אדה"ו סדר קריאת המגילה.

113. בתוספת וא"י - כ"ה נוסח אדה"ו בסידורו (דלא כבשו"ע שלו סי' קפח ס"ח: "על הניסים").

114. שו"ע סי' תרצג ס"ב.

115. ט"ו ומג"א שם סק"א. משנ"ב שם סק"ז.

116. ספר המנהגים ע' 71, משרות צמח צדק שער המילואים סימן א.

אסור ט, יא), להחשיבו כיום טוב האסור במלאכה, אך אינו אסור מדינא (מגילה שם), ובמג"א שם סק"א נראה שמדמה איסור זה למנהג איסור עשיית מלאכה בערב פסח אחר חצות, שמצד הקרבת קרבן פסח שהוא כיום-טוב, וכן לאיסור מלאכה בתשעה באב, שהוא כדי שלא להסיח דעת מן האבילות. וכיון שאין איסור המלאכה מחמת קדושת היום, כבימים-טוב, לכן כל מה שמותר בחול המועד מותר גם בו (ראה כע"ז שו"ע אדה"ו סי' תסח ס"ה), ואף קל הוא מחול-המועד בכ"כ ענינים כדלהלן, ובפשטות הטעם לכך משום שעיקר איסור עשיית המלאכה בו הוא כדי שלא יסיח דעתו משמחת פורים, ע"ד איסור המלאכה בתשעה באב (וראה פסקי תשובות שם הע' 5. ולהעיר ממחצית השקל על המג"א שם).

80. ראה רמ"א שם ס"א (ומקורו בספר המאורות דף ז, ב), שהתירו לעשות "כל מלאכת מצוה, כגון לכתוב פסקי הלכות" (במשנ"ב הוסיף "ע"פ ספר המאורות שם): "ופשטי המקרא", והיינו מלאכות שאין בהם שיהוי כ"כ, כדלהלן בפנים [אכן במאירי התיר לת"ח לכתוב סברותיהם "דרך שמחה ושעשוע", אך בספר המכתם ובכל בו דחו דבריו, שלא התירו כתיבה של מצוה בשיהוי וטורח רק במגילה, ואף המאירי עצמו למגילה יח, ב נראה שהסכים בזה. ור"ע]. וראה גם שו"ת מהר"ש סי' קלב, ושם שמהר"ל היה כותב תשובות הלכתיות לשאלות שנשאל בהם על שולחן סודות פורים. וראה בהמצוין בנטעי גבריאל פע"ז הע' יא, שממה גדולי ישראל כתבו חידושיהם ותשובותיהם בפורים. ומ"מ גם להמתירים צריך שיהיה באופן שלא יימשך בדבר.

אכן הוסיף במשנ"ב שם (מפמ"ג שם): "מגילה מותר לכתוב בפורים", משמע שהחידוש בזה הוא שהגם שמדובר במלאכה שיש בה שיהוי הגם שהיא מלאכת מצוה לא היתה מותרת אלא משום שיש בה צורך היום, ולפ"ו היינו דוקא שצריך למגילה זו לקריאת היום. וכ"כ במקראי קודש הל' פורים סי' מט הע' 2. וראה גם פסקי תשובות שם הע' 4.

81. ראה בהמצוין לעיל הע' 79.

82. משנ"ב שם סק"ו.

וגם במלאכת מצוה לא התירו אלא כשאין בה שיהוי, כגיל בהע' 80.

83. ראה רמ"א שם, שלא התירו אלא בנין של שמחה, כגון בית חתונה לבנו וכיו"ב.

84. ראה רמ"א שם ומשנ"ב שם סק"ד, וכ"ה בגמ' שם שלא התירו אלא נטיעה של שמחה.

85. ראה פרי מגדים א"א סק"א ובשעה"צ סק"ב, שלא התירו תפירת בגדים בשכר אלא למי שאין לו מה יאכל.

86. ראה בן איש חי פ' תצוה אות כא, שלא התירו כן אלא לכבוד שבת, בפורים שחל בערב שבת.

87. כך מסתבר, וכ"כ בכמה מחברי זמננו.

88. ראה בן איש חי שם. וראה עוד בהמובא בפסקי תשובות שם אות ב. נטעי גבריאל פע"ז ס"ז ובהערה שם. ימי משתה ושמחה פ"ל הע' 43.

89. פסקי תשובות שם, ודלא בהמחמירים בזה.

90. שו"ת שבט הקהתי ח"ה סי' קטז, ושם שמ"מ לכתחילה יסתפרו לפני פורים.

91. שהרי יש המקילים בזה לכתחילה - ראה אשל אברהם מבוטשאטש סי' תרצו. שו"ת בית דוד סי' תצו. ערך השלחן סי' תרצו סק"ד. וראה גם לוח יומי הלכה למעשה שם ע' יח.

92. שו"ע רמ"א שם ס"א.

93. ראה רמ"א שם, שהתירו לעסוק בבנין של שמחה, כגון בית חתונה לבנו. ומיוסד על הגמ'

שם, וברשי"י שפורים בכלל הוא יום של שמחה.

94. פרי מגדים שם משנ"ב סק"א.

95. שם א"א סק"א.

96. ט"ז שם סק"א. משנ"ב שם סק"ג.

97. ראה כף החיים שם סק"ה ובהמובא בפסקי תשובות שם אות ג. ומ"מ גם לדעתם מותר במקום דבר האבד או מי שאין לו מה יאכל, ע"ע כללי ההיתר בחול המועד, וכ"ש בנדוד"י.

98. ראה פסקי תשובות שם, וכפופשו שהוא בכלל מלאכה הנעשית לצורך היום ומ"מ אין

כט. שכח לאומרו, אם נזכר קודם שאמר "ה" בסיום הברכה - חוזר ואומר "ועל הניסים" וממשיך על הסדר, ואם כבר אמר "ה" בסיום הברכה - אינו חוזר¹¹⁷.

ל. יש אומרים שבאם נזכר לאחר שאמר "ה" בסיום הברכה, אזי קודם "יהיו לרצון" האחרון יאמר: "יהי רצון מלפניך¹¹⁸ שתעשה לנו ניסים כמו שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיהו" וכי¹¹⁹. ובכל אופן, אם סיים התפילה - אינו חוזר¹²⁰.

לא. טעה וחשב שיש לחזור ולהתפלל שמונה-עשרה עקב שכחת "ועל הניסים" - חייב לעצור כשנזכר אפילו באמצע הברכה, ולומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ולא להמשיך בשמונה-עשרה¹²¹.

לב. בברכת-המזון < בימי הפורים מוסיפים בברכת-המזון "ועל הניסים" בברכת הארץ, קודם "ועל הכל"¹²².

לג. שכח לאומרו, אם נזכר קודם שאמר "ה" בסיום הברכה - חוזר ואומר "ועל הניסים" וממשיך על הסדר, ואם כבר אמר "ה" בסיום הברכה - אינו חוזר¹²³, אך אומרו בסדר "הרחמן", קודם "הרחמן הוא יזכנו"¹²⁴, דרך בקשה: "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים¹²⁵ כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיהו" וכי¹²⁶. ואם סיים ברכת-המזון - אינו חוזר¹²⁷.

לד. בברכה מעין שלש אין מזכירים מעין המאורע דפורים¹²⁸.

סעודת הלילה

לה. מצוה להרבות בסעודת פורים, והגם שהחובה העיקרית היא לערוך משתה וסעודה ביום¹²⁹, שכן דרשו חכמים מהמילה "ימי" שבפסוק "ימי משתה ושמחה"¹³⁰, ואין יוצאים ידי חובה בסעודה בליל הפורים, מכל מקום מצוה להרבות בסעודה גם בלילה¹³¹.

לו. יש נוהגים לאכול מיני זרעונים בליל פורים¹³².

תפלת שחרית - יום פורים

לז. משכימים לבית-הכנסת להתפלל שחרית ולקריאת-המגילה¹³³.

לח. אין לאכול עד לאחר שישמע קריאת-המגילה, בין בלילה ובין ביום¹³⁴, ונהגו להימנע מכל טעימה קודם קריאת המגילה¹³⁵ [וראה הפרטים בזה להלן פ"ה סט"ו ואילך].

לט. מתפללים תפלת שחרית כרגיל, ובשמונה-עשרה מוסיפים "ועל הניסים", כדלעיל.

מ. לאחר חזרת הש"ץ אומרים חצי קדיש.

מא. המתפלל ביחיד ואין לו מגילה כשרה כלל - קורא הלל בלא ברכה לאחר שמונה-עשרה, וכן קורא את קריאת "ויבוא עמלק"

מתוך החומש בניגון וטעמים¹³⁶, ולאחר-מכן קורא את המגילה מתוך החומש¹³⁷.

מב. מוציאים ספר-תורה וקוראים לשלושה עולים בפרשת "ויבוא עמלק" (בפרשת בשלח שמות יז, ח - טז).

מג. בקריאת הפסוק "מחה אמחה את זכר עמלק" קוראים פעמיים תיבת "זכר", תחילה "זָכַר" (בסגול), ותיכף אחר כך: "זִכְרָ" (בצירי)¹³⁸.

מד. מי שלא שמע פרשת זכור יכוון לצאת ידי חובת מצות זכירת מעשה עמלק בקריאה זו¹³⁹.

מה. לאחר קריאת-התורה אומרים חצי קדיש, מגביהים וגוללים את ספר-התורה ואין מחזירים אותו לארון-הקודש עד לאחר קריאת-המגילה.

מו. מי שלא נתן מחצית-השקל יכול לתת עכשיו, קודם קריאת המגילה¹⁴⁰.

מז. קוראים את המגילה בברכותיה, ומברכים גם ברכת "שהחיינו"¹⁴¹.

מח. בעת ברכת "שהחיינו" יש לכוון גם על קיום שאר מצוות היום: משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים. כוונה זו צריכה להיות הן על ידי השומע והן על ידי הקורא המוציא ידי חובה.

מט. מכל מקום, באם לא כיוון - לא יברך "שהחיינו" קודם קיום שאר מצוות היום¹⁴².

מט. שמיעת וקריאת המגילה - בתפילין דרש¹⁴³.

נ. לאחר קריאת המגילה והברכה שלאחריה ממשיכים בסדר התפילה: "אשרי" ו"ובא ציון", קדיש שלם, ולאחר מכן מחזירים את ספר-התורה, ממשיכים באמירת "בית יעקב" ומשם עד לסיום התפילה.

נא. לאחר התפלה אומרים תהלים פ"כ ושיעור התהלים היומי.

נב. לאחר התפלה מקיימים את מצוות היום "משלוח מנות" ו"מתנות לאביונים", וכפי שיתבאר דיניהם בפירוט להלן פרקים ו-ז. ומנהגו להשתדל ביותר לזכות את אחינו בני ישראל בקיום מצוות היום, ובפרט בקריאת המגילה.

תפלת מנחה - יום פורים

נג. מקדימים להתפלל מנחה, כדי להתחיל סעודת פורים בעוד היום גדול¹⁴⁴. וראה להלן פ"ח סס"ה ואילך.

נד. סדר סעודת פורים בערים המוקפות חומה, שבשנה זו חל פורים ביום ששי - ראה להלן פ"ח סס"ז ואילך.

נה. תפלת מנחה כרגיל, ובשמונה-עשרה מוסיפים "ועל הניסים", כדלעיל.

נו. דיני סעודת פורים - ראה להלן בהרחבה פ"ח.

ברכת-המזון ותפלת ערבית

נז. יש להיזהר שלא יימשך בסעודתו ושתייתו באופן שלא יקרא קריאת שמע ויתפלל תפלת ערבית, וכן לברך ברכת-המזון.

נח. גם אם גמר סעודתו בליל ט"ו (או במוקפין - בליל ט"ז) אומר

117. שו"ע שם ובסי' תרפ"ב ס"א. וראה הלכות ומנהגי חב"ד שם.

118. כ"ה הלשון בהלכות ומנהגי חב"ד שם ובהע' 103, אבל בפוסקים שבהערה הבאה לא הובא נוסח מיוחד, ובבנתביבות התפילה פ"ח ס"ב כתב שיאמר: "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו" וכי, כפי הנוסח בברכת המזון [כברמ"א שם ובשו"ע אדה"ז סי' קפז ס"ח. אך להעיר שבסידור אדה"ז הנוסח בברכת המזון הוא "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשית לנו" בלי תיבת "ונפלאות", וכ"ה ברמ"א סי' קפז ס"ד. ועפ"ז כתבנו כאן בפנים]. ולכאורה שאינו ברכת-המזון, שאומרו בסדר ד"הרחמן", משא"כ בתפילה, מתאים יותר לומר בדרך בקשה "יהי רצון".

119. ראה ט"ו סי' תרפ"ב סק"ה. א"ר שם סק"ב. משנ"ב שם סק"ד.

120. שו"ע שם.

121. ברכ"י סי' תרפ"ב סק"ב. שערי תשובה שם סק"א. כף החיים שם סק"ו.

122. סידור אדה"ז סדר ברכת המזון.

123. שו"ע סי' תרפ"ב ס"א.

124. ראה ערוך השולחן שם סק"ג. קצות השולחן סי' מז בדי השולחן סק"ח.

125. כפי הנוסח בסידור אדה"ז - ראה לעיל הע' 118.

126. שו"ע שם. שו"ע אדה"ז סי' קפז ס"ח.

127. שו"ע שם ומשנ"ב שם סק"ג.

128. ראה משנ"ב סי' תרפ"ב סק"ב.

129. טור ורמ"א ריש סי' תרצה.

130. מגילה שם.

131. טוש"ע שם.

132. רמ"א סי' תרצה ס"ב. מג"א שם סק"ו. וראה בהמבוא בנטיעי גבריאל פמ"ח ס"ג.

133. ראה מג"א סי' תרצ"ג סק"ב.

134. רמ"א סי' תרצ"ב ס"ד ובמשנ"ב שם סקט"ו.

135. ע"ד דברי הרוקח סי' שנ.

136. ראה נטיעי גבריאל פ"ג ס"ט.

137. כשיטת המאירי מגילה י, א. ולא כל האחרונים קיבלו דבריו בהלכה, ולכן הורו כמה מהפוסקים לאומרו בלא ברכה - ראה שו"ת תשובה מאהבה סי' מה. אורחות חיים סי' תרצ"ג סק"ז. שערי תשובה שם סק"ג. כף החיים שם סק"ח. ועוד.

138. ספר המנהגים ע' 31 וע' 72 ובהע' שם. וראה בהרחבה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רמו ואילך. שערי תפלה ומנהג - פורים סי' ב.

139. ניקוד צירי לניקוד סגול - התקשרות גל' א"ע' ע' 7 הע' 8.

140. ראה לעיל פ"א סי"ז.

141. ספר המנהגים ע' 73. אוצר מנהגי חב"ד אדר ע' רסח. וש"נ.

142. מג"א ר"ס תרצ"ב. וראה עוד פמ"ג א"א שם. קצושר"ע סי' קמא סי"ב. שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' פא. שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תד.

143. ספר המנהגים ע' 74.

144. רמ"א סי' תרצה ס"ב.

"ועל הניסים" בברכת-המזון, כיון שהתחיל ביום¹⁴⁵. אכן, אם כבר התפלל ערבית באמצע הסעודה - אינו אומר עוד בברכת-המזון "ועל הניסים"¹⁴⁶.

נט. סדר ברכת-המזון לאחר סעודת פורים בערים המוקפות חומה בשנה זו, שפורים חל ביום שישי - ראה להלן פ"ח ס"ז ואילך בהתאם לאופנים השונים בסעודת פורים בקביעות זו.

ה. קריאת-המגילה

חובת הקריאה

א. אחת מן המצוות שתקנו הנביאים לישראל היא מצות קריאת-המגילה ביום הפורים¹⁴⁷, כדי להודות ולהלל לקב"ה ולפרסם על הניסים והנפלאות שעשה בימי מרדכי ואסתר.

ב. חובה לקרוא את המגילה פעמיים ביום הפורים - בלילה וביום¹⁴⁸, אולם חיוב קריאת-המגילה העיקרי הוא ביום¹⁴⁹.

חיוב נשים וקטנים

ג. נשים > הנשים חייבות אף הן בקריאת מגילה¹⁵⁰. אך למרות זאת, אין הנשים יכולות להוציא את הגברים ידי חובתן¹⁵¹.

ד. לכתחילה, מוטב שתשמענה הנשים את המגילה ברוב עם יחד עם הגברים בבית-הכנסת¹⁵², אולם ניתן גם לקרוא עבורן בנפרד או עם גברים נוספים.

יש לשקול זאת בהתאם לאפשרות שמיעת הקריאה במילואה בבית-הכנסת, שאם יש חשש שלא תשמענה כראוי בבית-הכנסת - מוטב שלכתחילה ישמעו את הקריאה בנפרד¹⁵³.

ה. בכל אופן, לא תקרא האשה את המגילה לעצמה אלא תשמע את המגילה מגבר שיקרא עבורה¹⁵⁴.

ו. לענין ברכות המגילה בקריאה לנשים בלבד - ראה להלן ס"ו.
ז. ילדים > חובה על האב לחנך את ילדיו משהגיעו לחינוך לשמוע את קריאת-המגילה. גיל חינוך לענין זה תלוי בכל ילד לפי חריפותו - משעה שאכן הוא מסוגל להקשיב בריכוז, לפי ערך, לכל הקריאה מתחילתה ועד סופה¹⁵⁵.

ח. מנהג טוב לקחת אתו גם את ילדיו הקטנים יותר לבית-הכנסת שיקשיבו לקריאת-המגילה, כדי לחנכם במצות פרסום הנס¹⁵⁶,

אולם יש להשגיח עליהם שלא ירעישו בבית-הכנסת בזמן הקריאה ויבלבלו את דעת השומעים¹⁵⁷.

זמן הקריאה

ט. קריאת-המגילה בלילה זמנה כל הלילה, מצאת-הכוכבים ועד עלות-השחר¹⁵⁸, וזרזין מקדימין לקרותה עם תחילת הלילה, לאחר תפילת ערבית¹⁵⁹.

י. בדיעבד, אפשר לקרוא את המגילה החל משקיעת-החמה¹⁶⁰. ומי שהוא אנוס ולא יכול לקרוא את המגילה בלילה - יכול לקרוא את המגילה מבעוד-יום, החל מפלג-המנחה¹⁶¹.

יא. הקוראים את המגילה בפלג-המנחה, יש להם להקפיד להתפלל מנחה קודם פלג המנחה¹⁶².

יב. מי שלא הספיק לקרוא קריאת הלילה עד שעלה עמוד השחר - לדעת רוב הפוסקים אינו יכול לקרוא עוד לשם קריאת הלילה¹⁶³, אולם מאחר שיש הסבורים שבמקום אנוס או שעת הדחק יכול לקרוא עד הנץ-החמה¹⁶⁴ - ניתן לסמוך על דבריהם ולקוראה¹⁶⁵.

יג. קריאת-המגילה ביום זמנה כל היום, מהנץ-החמה (ובדיעבד - מעלות-השחר) ועד שקיעת-החמה¹⁶⁶.

יד. אם לא קרא את המגילה עד לאחר השקיעה - יכול לקרוא בזמן בין-השמשות בלא ברכה. והוא הדין אם התחיל לקרוא לפני השקיעה ביודעו שלא יסיים לפני השקיעה - שיקרא בלא ברכה¹⁶⁷.

אכילה ולימוד קודם המגילה

טו. בלילה, החל מחצי שעה קודם צאת-הכוכבים וכן בבוקר משקם משנתו, אין לאכול עד לאחר שישמע קריאת-המגילה¹⁶⁸, ונהגו להימנע מכל טעימה קודם קריאת-המגילה¹⁶⁹.

טז. מי שהוא חלוש, יכול לשתות וכן לטעום מעט מזונות פחות מכביצה או פירות וכיו"ב, ואם הטעימה אינה מספקת לו ויוכל לבוא לידי חולי - יכול לאכול, ויעמיד שומר שיזכיר לו לקרוא את המגילה¹⁷⁰.

יז. גם הנשים לא יאכלו קודם קריאת-המגילה, ולמי שקשה להן, ובפרט מעוברות וימניקות, או מי שתשמע את המגילה רק בשעה מאוחרת - יכולות להקל בטעימה, כנ"ל¹⁷¹.

יח. אין מניעה ללמוד קודם קריאת-המגילה¹⁷².

157. ראה מג"א שם סק"א. וכ"ק אדמו"ר עודד זאת פעמים רבות, באמרו שאף שעשויים הם לבלבל דעת השומעים, אך אדרבה יש להביאם ולהניחם להרעיש רק בזמן הכאת המן וכיו"ב - ראה שיחות: מוצש"ק ויקהל תשל"ח (שיחות קודש תשל"ח ח"א ע' 584 ואילך). ש"פ שלח תש"מ (שיחות קודש תש"מ ח"ג ע' 380). ש"פ צו תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ב ע' 735). ועוד.

158. שו"ע סי' תרפ"ו ס"א. וראה פרי חדש שם סק"א וסי' תרצב סק"ד. בא"ר סי' תרפח סק"ט, הובא בכף החיים סי' תרפז סק"ז, כתב שלכתחילה יש לקרותה עד תצות. אמנם אין כן דעת רוב הפוסקים, כמו בא"ר במג"א שם סק"א בשם הרא"ם, דלא חיישינן במגילה דלמא אתי למיפשע, כיון דחביבא להו, ובפרט שעיקר מצותה ביום.

159. ערוך השולחן סי' תרפז סק"ד. 160. בכ"ש מהמובא להלן בהערה הבאה. וע"ע - לדעת החולקים דלקמן - פרי מגדים סי' תרצד משב"ז סק"ג. משנה ברורה שם סק"ד. ערוך השולחן סי' תרפז סק"ד.

161. כיון שלכמה עניינים נחשב כלילה - ראה שו"ע סי' תרצב ס"ד משו"ת תרומת הדשן סי' קד. לבוש שם ס"ד. מג"א שם סק"ז. משנ"ב שם סק"ג-ד וביאור הלכה שם, דלא כהפרי חדש סי' תרפז סק"א וסי' תרצב סק"ד שדחה מנהג זה וכתב שאין יוצאים י"ח בקריאת המגילה קודם צאת-הכוכבים.

162. שלא ייראה כסתירה, שמצד אחד מחשיבים את פלג-המנחה כיום ומתפללים מנחה ומאידך מחשיבים אותו כלילה וקוראים מגילה של לילה - מג"א שם.

163. ראה מג"א סי' תרפז סק"א. אלי"ר רבה סי' תרפח סק"ז, ושמצא כן בספר אמרכל. וכ"כ בשו"ת הלכות קטנות ח"א סי' רפו. משנ"ב סי' תרפז סק"א.

164. ט"ז סי' תרפח סק"ז. שו"ת נודע ביהודה קמא סי' מא. מטה יהודה סי' תרפז סק"ב.

165. ראה ילקוט יוסף סי' תרפז ה' א. וש"נ. 166. שו"ע סי' תרפז ס"א.

167. לפי משנ"ב שם סק"ה. וראה בהרחבה ילקוט יוסף סי' תרפז ס"ז. וש"נ.

168. רמ"א סי' תרצב ס"ד ובמשנ"ב שם סקט"ו.

169. ע"ד דברי הרוקח סי' שנג.

170. משנ"ב סי' תרצב סק"ד לפי מג"א שם סק"ז.

171. הליכות שלמה פ"ט ה' ג. פסקי תשובות סי' תרצב אות ה.

172. כף החיים סי' תרפז סק"ו.

145. שו"ע סי' תרצה ס"ג.

146. שו"ע אדה"ז סי' קפח ס"ז.

147. ראה מגילה יד, א.

148. שו"ע סי' תרפז ס"א.

149. ראה תוס' שם ד"ה וחי"ב. ר"ן שם. מג"א סי' תרצב סק"ז. שערי תשובה סי' תרפז סק"א. וזאת משום שקריאת המגילה בלילה היא מדרבנן (טורי אבן מגילה שם ד"ה כגון. פני יהושע שם. רש"י נודע ביהודה סי' מא. ועוד), ואילו קריאתה ביום היא מדברי קבלה, ולחלק מהפוסקים אף דינה כשל תורה (ראה ר"ן שם. שו"ע סי' תרצו ס"ו. ט"ז סי' תרפז סק"ב. וע"ע בהמזוין באנציקלופדיה תלמודית מע' דברי קבלה).

150. מגילה ד, א. ערכין ג, א. ושו"ע סי' תרפז ס"א.

ולמרות שזו מצות עשה שהזמן גרמא, אך מאחר שגם הן היו נושעו מאותו הנס, לכן אף הן חייבות בפרסומן (כפירוש רש"י במגילה שם. תוס' פסחים קח, ב ד"ה היו ובמגילה שם ד"ה נשים. ולהעיר שאדה"ז הכריע כפירוש זה בס"ל תעב סכ"ה). מה גם שהתשועה וההצלה עצמה הגיעה בזכות אשה - אסתר המלכה (כפירוש רש"י פסחים שם ד"ה שאף. שבת כג, א ד"ה היו בפירוש הב'. בראשית פסחים שם. ועוד).

151. שו"ע שם ס"ב בשם י"א.

ואף חובתן שונה מהותית מזו של הגברים, בעוד הגברים חייבים בקריאת-המגילה ואילו הנשים חייבות רק בשמיעת המגילה, ולכן כתב הרמ"א שם שנוסח הברכה לנשים הוא "לשמע מגילה" ולא "על מקרא מגילה" [ראה להלן בפנים סמ"ו לענין ברכות המגילה לנשים] - ראה מג"א שם סק"ז בדעתו [וע"ע בדברי בסק"ה. ואכ"מ].

ואי"ז סתירה למה שאף הן היו באותו הנס וחייבות כמו הגברים, דעדיין יתכן שחלוקים הם באופן החיוב. וראה גם מחצית השקל על המג"א שם. ולהעיר מהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים סימן מגיד. הערות וציונים להל' ליל הסדר סי' תעב שם אות ד.

152. ראה דרכי משה סי' תרצ סק"ח בשם האור זרוע סי' שסח. קיצור שו"ע סי' קמא ס"ז.

153. ראה פמ"ג סי' תרפז א"א סק"א.

154. מג"א סי' תרפז סק"ו בשם מדרש הגעלם רות. וראה משנ"ב שם סק"ח.

155. הדעות השונות בזה - ראה בפסקי תשובות סי' תרפז אות ט.

156. ראה שו"ע סי' תרפז ס"ו ובביאור הלכה שם.

אך כמובן שיכול לקרוא עבורם גם בבית (כמובן בלא ברכה), באם אין הדבר מתאפשר לקחתם לבית-הכנסת מכל סיבה שהיא.

יט. אין לישון אפילו שינה מועטת חצי שעה קודם צאת-הכוכבים, שמא יירדם ולא ישמע את קריאת-המגילה¹⁷³.

המגילה

כ. לכתחילה יש לדקדק בכתיבת המגילה שתהיה כתובה כולה בדקדוק חסירות ויתרות כמו בספר-תורה ולא תחסר בה אפילו אות אחת¹⁷⁴.

כא. ציבור או יחיד שאין להם מגילה כשרה אלא מגילה שחסרים בה באמצעה אותיות ומילים וצריך לקרותם בעל-פה - אף שיוצאים בה ידי חובה¹⁷⁵, אבל לכתחילה ישתדלו לתקנה, ואם לא הספיקו לתקנה ואין להם מגילה אחרת כשרה - קוראים בה לכתחילה¹⁷⁶, ויש שכתבו שהציבור יכולים לקרוא בה בברכה, אך היחיד יקרא ממנה ללא ברכה¹⁷⁷.

כב. מגילה שחסרו בה תיבות או אותיות בתחילתה או בסופה, או שחסר בה ענין שלם - פסולה ואין יוצאים בה ידי חובה אף בדיעבד¹⁷⁸.

כג. המגילה שכתב כ"ק אדמו"ר מהר"ש, העמודים שבה לא היו מתחילים בתיבת "המלך", וכן עשרת בני המן אינם כתובים בה בעמוד בפני עצמו¹⁷⁹.

אופן הקריאה

כד. אין יוצאים ידי חובה בקריאת-המגילה בשמיעה באמצעות רמקול, וודאי שלא דרך טלפון או רדיו וכיו"ב¹⁸⁰.

כה. אפשר לקרוא במיוחד עבור מי ששומע באמצעות מכשיר שמיעה בלבד, אבל אין לברך על קריאה זו¹⁸¹.

כו. לכתחילה יש לקרוא את המגילה בטעמים, ובאם אין מי שיודע לקרוא בטעמים, יסייעו בידו בקריאתה ע"י סימנים וכיו"ב, ובאם גם זה אי אפשר - יקראוה ללא טעמים¹⁸².

כז. יש להיזהר לקרוא את המגילה בדקדוק נכון, באופן שלא ישתנה משמעות הענין¹⁸³, ואם טעה באופן ששינה את משמעות הענין - לא יצא, ומחזירים אותו לקרוא שנית כהוגן¹⁸⁴, כדלהלן. אבל אם אין זה משנה את הענין¹⁸⁵, אין מחזירים אותו¹⁸⁶.

כח. במקום שטעה באופן ששינה ממשמעות הענין - צריך לחזור למקום הטעות ולקרוא משם ואילך כראוי, כיון שנחשב כאילו דילג אותה תיבה שטעה בה, ואם לא חזר - לא יצא ידי חובתו וצריך הקורא לחזור שוב על הקריאה¹⁸⁷. בדיעבד, אם לא חזר הקורא - יש לשומע על מי לסמוך ואין צריך לשמוע את הקריאה שוב¹⁸⁸.

כט. מי שהיה מסופק אם החסיר בשמיעתו תיבה אחת במגילה או שנסתפק אם טעה הקורא באופן ששינה ממשמעות הענין, הנה בקריאת הלילה אינו צריך לחזור ולקרוא, אבל בקריאת היום נכון להחמיר ולחזור ולקרוא [או לשמוע שוב את הקריאה] בלא ברכה¹⁸⁹. בדיעבד, אם לא שמע שוב את הקריאה - יש לו על מי לסמוך שיצא ידי חובה בקריאה הראשונה¹⁹⁰.

ל. הקורא מגביה את הקול במילים "בלילה ההוא נדדה שנת המלך" (ו, א)¹⁹¹.

לא. בפסוק (ח, יא): "להרוג ולאבד" נוהגים לכפול ולקרוא: "להרוג ולאבד, ולהרוג ולאבד", וכן בפסוק (ט, ב): "ואיש לא עמד בפניהם" כופלים "ואיש לא עמד בפניהם, ואיש לא עמד לפניהם"¹⁹².

לב. את עשרת בני המן קוראים בנשימה אחת, לכתחילה החל מ"חמש-מאות איש" ועד "עשרת", ואם לא יכול להחזיק נשימה מ"חמש-מאות איש" - יתחיל מ"זאת פרשנדתא", ובדיעבד, יצא ידי חובה גם אם הפסיק באמצע בנשימה¹⁹³.

לג. מנענעים את המגילה כשאומרים "האגרת הזאת" (ט, כו), "אגרת הפורים הזאת השנית" (שם כט)¹⁹⁴.

לד. במנהגים אלו¹⁹⁵ ינהגו גם כל מי שלפניו מגילה כשרה וקורא מתוכה ביחד עם הבעל-קורא¹⁹⁶. וראה להלן סנו"ו ואילך דינים ומנהגים נוספים השייכים לציבור השומעים.

ברכות המגילה

לה. הקורא את המגילה מברך לפניה שלש ברכות: "על מקרא מגילה", "שעשה נסים" ו"שהחיינו", ולאחריה מברכים (בציבור, כדלהלן סמ"א) "הרב את ריבנו"¹⁹⁷.

לו. את ברכת "שהחיינו" מברכים גם על קריאת-המגילה ביום¹⁹⁸.

לז. בעת ברכת "שהחיינו" על קריאת-המגילה ביום יש לכוון גם על קיום שאר מצוות היום: משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים. כוונה זו צריכה להיות הן על ידי השומע והן על ידי הקורא המוציא ידי חובה (כדלהלן).

ומכל מקום, גם אם לא כיוון - לא יברך "שהחיינו" קודם קיום שאר מצוות היום¹⁹⁹.

לח. בקריאת-המגילה בציבור, הקורא מברך ומוציא ידי-חובה את הציבור בברכותיו²⁰⁰. ולכן על הקורא לכוון להוציא את הקהל

173. משנ"ב סי' תרצב סקט"ו.

174. ראה כף החיים סי' תרצ סקט"ד. ברכת הבית, שערי בינה סי"ב.

175. שו"ע סי' תרצ ס"ג.

176. משנ"ב ס"ב סקט"ו. כף החיים שם סקט"ו.

177. שערי אפרים שער ו סנו"ט ובפתחי שערים שם. סידור דרך החיים דיני קריאת המגילה סי"ב. הליכות שלמה מועדים פי"ט ס"ב.

178. רמ"א שם. וראה פרטים בזה במשנ"ב שם סקט"א ובשעה"צ שם סק"י.

179. תורת מנחם - רשימת היומן ע' שצה. היום יום י"ד אדר שני. ספר המנהגים ע' 73 (וראה בהמצויין בשוה"ג שם). וראה צילום ממגילה זו בספר התולדות כ"ק אדמו"ר מהר"ש ע' 21. כ"ק אדמו"ר השתמש בשנים האחרונות במגילה בכתובה במתכונת זו - ראה ארוחת מנחם ע' קכ.

180. ראה שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' קכו. הליכות שלמה מועדים פי"ט ס"א. פסקי תשובות סי' תרפ"ט אות ג. וש"נ. וראה בהרחבה בשיטת כ"ק אדמו"ר בזה בנתיבים בשדה השליחות פס"ו ס"ז ובבירורי הלכה סי' יג. וש"נ.

181. נתיבים בשדה השליחות שם ס"ח ובבירורי הלכה שם בסוף הסימן. ושם, אם מי שהוא כבד שמיעה יכול להוציא אחרים ידי חובתן בקריאה.

182. אודות דעת העדיפות באופן קריאת המגילה למי שאינו יודע לקרוא עם טעמים, נאמרו כמה דעות בפוסקים: במג"א סי' תרצא סק"י מבואר שאם אינו יודע לקרוא בטעמים יעמוד לידו אדם אחר שיקריא לפניו את המגילה עם הטעמים, ובשעת הדחק, שאין מי שיכול להקרותו מותר לכתוב את הטעמים (בעפרון) ע"ג המגילה עצמה, ובעדיפות שלישית (כפי הנראה מהרצאת פריי, דלא כמו שהבין בדבריו בקסת הסופר סי' כח ס"ח). וע"ע לוח יומי הלכה למעשה, פורים ושע"ט, ה' 69. ואכ"מ) - שיקראנה בלא טעמים. אבל לדעת פוסקים אחרים (ראה ערוך השולחן שם סקט"ד. שערי אפרים שער ו סנו"ח. קיצושו"ע סי' קמא סי"ח) מוטב לכתחילה לקרוא ללא טעמים.

183. שלא יחליף בין מלעיל למלרע, כגון בתיבת "באה", שפעמים קריאתה מלעיל, שמשמעותה לשון עבר, ופעמים קריאתה מלרע, שמשמעותה לשון הווה, ולכן לדוגמא בפסוק (א, יז): "לְהִבְיֹא אֶת וְשֵׁתִי הַמְלֶכֶה לְפָנָיו וְלֹא יָצָא" קורא מלעיל, ואילו בפסוק (ב, יג) "בְּצִוְהָ הַמֶּלֶךְ יָצָא אֶל הַמֶּלֶךְ" קורא מלרע. וכן בפסוק (ב, יד): "בְּעֶרְבָה הָיָא יָצָא וּבְבֶקֶר הָיָא שְׂבָה" קורא מלרע.

וכן שיקרא בניקוד הנכון, שלא יטעה לקרוא "ומרדכי יָשָׁב", במקום "יוֹשָׁב", או "והמן נָפְלָה" במקום "נֹפְלָה".

184. ראה בזה לענין קריאת התורה באשל אברהם מבוטשאטש מהדו"ת סי' קמב. הלכה ברורה סי' קמב ס"א-ב. אבל ראה הליכות שלמה הל' תפלה פי"ב סכ"ד [ומה שמוכיח כן בהע' לה מהא דקרא ואהבת במלעיל יצא י"ח - דין זה עצמו צריך מקור ואינו מוסכם כלל. ואכ"מ]. פסקי תשובות סי' קמב סוף אות ה ובהע' 16 [וצ"ע ציונו להא"א].

185. כגון שקרא "יהודיים" במקום "יהודים", וכיו"ב.

186. שו"ע סי' תרצ סקט"ד ובמשנ"ב סק"ג. וראה ביאור הלכה שם ד"ה אין מדקדוקין.

187. ראה נטעי גבריאל פמ"ד סוס"ח וש"נ.

188. ראה ערוך השולחן סי' תרצ סק"כ, שאם לא החזירוהו אינו מעכב בדיעבד, וכ"ד עוד אחרונים, ולכן נראה דאם לפועל לא חזר יש לו על מי לסמוך.

189. נטעי גבריאל שם סי"ד. לוח יומי הע' 79. ושם, דאם ברי לו שהקורא לא טעה אלא שיש המכחישים אותו - אי"צ להחמיר ולשמוע המגילה שוב.

190. כנ"ל בסעיף הקודם וש"נ.

191. מנהגי מהר"ל הלכות פורים - והובא בדרכי משה סי' תרצ, ובמג"א שם סק"ז.

192. ספר המנהגים ע' 73. וראה גם אוצר מנהגי חב"ד ע' רנח ואילך.

193. רמ"א סי' תרצ ס"ו ומשנ"ב שם.

194. ספר המנהגים ע' 73. אגרות קודש ח"ב ע' א.

וראה בארוחת מנחם ע' קכו שכמה פעמים הבחינו שכ"ק אדמו"ר היה מנענע את המגילה בפעם השנייה יותר מבפעם הראשונה.

195. מלבד המנהג להגביה קולו באמירת "בלילה ההוא" וגו', השייך לקרא בלבד.

196. וכך נהג כ"ק אדמו"ר - ראה ארוחת מנחם ע' קכה.

197. שו"ע סי' תרצב ס"א.

198. ספר המנהגים ע' 73.

199. מג"א ר"ס תרצב. וראה עוד פמ"ג א"א שם. קצושו"ע סי' קמא סי"ב. שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' פא. שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תד.

200. ראה שו"ע אדה"ז סי' ריג סי"ו.

ידי-חובה וכן הקהל צריכים לכוון לצאת ידי-חובה²⁰¹. הקהל עונה "אמן" בסיום הברכות אך אינו עונה "ברוך הוא ובורך שמו"²⁰².

לט. הקורא את המגילה בלחש יחד עם השליח ציבור מתוך מגילה כשרה²⁰³, יכול לברך את ברכות המגילה בעצמו²⁰⁴.

מ. את הברכות מברכים בעמידה וגם השומעים צריכים לעמוד²⁰⁵. וכן כשקוראים ביחיד הן המברך והן השומע עומדים בשעת הברכה²⁰⁶. לענין עמידה בעת הקריאה - ראה להלן ס"ד.

מא. כשקוראים את המגילה ללא מנין מברכים את הברכות שלפניה אך לא את ברכת "הרב את ריבנו" שלאחריה²⁰⁷, אולם נכון לאומרה בלא שם ומלכות²⁰⁸.

מב. "צריך שיאמר 'ארוך המן, ברוך מרדכי, ארוה זרש, ברוכה אסתר, ארוים כל הרשעים ברוכים כל ישראל', וצריך שיאמר גם 'חרבונה זכור לטוב'²⁰⁹.

ולכן יש להשתדל לא להסתפק בשירה קצרה של "שושנת יעקב" ללא אמירת כל נוסח הפיוט במילואו.

מג. גם כשאין מנין, יש לאחד לברך עבור כולם, משום "ברב עם הדרת מלך"²¹⁰.

מד. מי שכבר יצא ידי חובה בעצמו וקורא את המגילה בכדי להוציא ידי-חובה את מי שלא שמע - יברכו השומעים ולא הקורא²¹¹ וטוב שאחד מהם יברך עבור כולם²¹².

אם אינם יודעים לברך - יברך הקורא עבורם²¹³, ויכול גם ללמדם ולבטא עבורם כל מילה והם יאמרו אחריה²¹⁴.

מה. הקורא לנשים והוא גם יוצא ידי חובתו בקריאה זו²¹⁵ - מברך הוא את הברכות ופוסט את הנשים. ובאם כבר יצא ידי חובתו - מוטב שכל אחת מהנשים תברך בעצמה²¹⁶, במעומד²¹⁷. ו"א שאשה אחת תברך לכולן²¹⁸. אם אין בין הנשים מי שיכולה לברך - יכול הקורא לברך עבורן (וראה להלן נוסח הברכה)²¹⁹.

מו. לענין נוסח הברכה בקריאה לנשים (כאשר הקורא כבר יצא ידי חובתו) ישנם כמה דעות, יש אומרים שהברכה היא

201. שו"ע ס"י תרצ ט"ד.

202. ראה שו"ע אדה"ז ס"י קכד ס"ב.

203. ראה להלן בפנים ס"ח.

204. ראה שו"ע רב פעלים ח"ד או"ח ס"י וכן נהג כ"ק אדמו"ר, שהיה מברך את הברכות בעצמו יחד עם השליח ציבור וממהר לסיימן לפני שמסיים השליח-ציבור כדי לענות אמן על ברכתו (וע"ז המבואר בשו"ע אדה"ז ס"י תריט ס"ח) - ארחות מנחם ע' קכא וראה בהערות שם.

205. מג"א ס"י תרצ ט"א ומחה"ש שם. וראה גם שו"ע אדה"ז ס"י ח ס"ג.

206. פרי מגדים אשל אברהם ריש ס"י תרצ.

207. רמ"א ס"י תרצ ט"ח ובסי' תרצב סוס"א. סידור אדה"ז. וראה נתיבים בשדה השליחות פט"ז ה' 5, שאף שרובתינו נשיאנו נהגו לברכה גם ביחיד - אי"ז הוראה לרבים.

208. כף החיים ס"י תרצ סק"ד.

209. שו"ע ס"י תרצ ס"א.

210. ראה שו"ע אדה"ז ס"י ריג סוס"ו, לפי מג"א ס"י תרצ סק"י. וראה בציינים שבמהדורה החדשה שם הע' עח.

211. מג"א ס"י תרצב סק"ב ומחצית השקל שם.

212. לפי המובא לעיל בסעיף הקודם.

213. לפי שו"ע אדה"ז ס"י רעג ס"ו.

214. ויכול לומר " . וציונו על מקרא מגילה" וכן את ברכת "שהחיינו", שכן מכתב דין "עריבות" נחשב כמחויב בדבר (לפי שו"ע אדה"ז ס"י קסז ס"ג).

215. ראה שו"ע אדה"ז ס"י תפד ס"ד: "ואם הם אין יודעים לברך ברכת המזון יקרא הוא עמהם כל ברכת המזון מילה במילה, ואינו כמברך לבטלה, כיון שהן עונין אחרי כל מילה ומילה, והרי הוא כמקרא את הקטן ומלמדו ברכת המזון אחר אכילתו". וראה נתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ט הע' 3. שיעורי הלכה למעשה ס"י עא אות ג.

216. ולכאורה אפשרות זו עדיפה, שבכל מלמדו לברך בעצמו ולא רק מברך עבורו מדין עריבות. וי"ל ע.

217. אכן לכתחילה אין לעשות כן, אלא ישמע קריאת המגילה בבית-הכנסת ברוב עם וכו' ורק אחר כך יקרא לנשים, ואם קורא להם לפני שהולך לבית-הכנסת, יכוון שלא לצאת ידי חובה בקריאה זו (וע"ז מבצע שופר - ראה במה שכתבנו בזה במדריך לראש-השנה תשפ"ב פט"ז ס"ט ובהע' 323 שם).

218. ראה שו"ע מנחת יצחק ח"ג ס"י נג-נד. פסקי תשובות ס"י תרצב ס"ו. שבח המועדים פ"ח הע' 27. התקשרות גל' תשסג שכש"ק אדמו"ר קרא לנשים בבית הרב כל אחת מהנשים בירכה בעצמה.

219. משנ"ב ס"י תרצ סק"א.

218. הליכות שלמה פ"ט ס"ג. ראה בהמצויין בנתיבים בשדה השליחות פט"ז ס"ה הע' 7.

219. ראה שם בפנים ובהע' 6.

"לשמוע מגילה", וכך המנהג הרווח למעשה²²⁰, אך יש אומרים שלמנהגנו מברכות גם הנשים "על מקרא מגילה"²²¹, או "לשמוע מקרא מגילה"²²², אך בכל אופן באיזה נוסח שאמרו - יוצאים ידי חובת הברכה. ובאם קורא להם יחד עם ילדים שהגיעו לחינוך המסוגלים להקשיב לכל המגילה, יכול הקורא לברך לכולם "על מקרא מגילה".

מז. בקריאה לנשים בלבד אין מברכים (בשם ומלכות) ברכת "הרב את ריבנו", גם לא כשיש עשר נשים²²³.

הפסק בקריאה

מח. הן הקורא והן השומע אסורים להפסיק בין הברכות לתחילת הקריאה וכן בין הקריאה לברכה שלאחריה²²⁴. ואם הפסיק כדיבור בין הברכה לתחילת הקריאה - חוזר ומברך²²⁵.

מט. הפסק לקורא < לכתחילה אין לקורא להפסיק באמצע קריאת-המגילה²²⁶, אך בדיעבד, אם הפסיק - יצא²²⁷.

נ. הקורא את המגילה וצריך להכריז את מספרי העמודים ולהדריך את הקהל וכיו"ב - מותר לו לעשות כן כשיש בזה צורך ועכ"פ "בין הפרקים"²²⁸.

נא. הפסק לשומע < השומע את המגילה אסור לו להפסיק כלל כדיבור עד לאחר סיום הקריאה, ואף בדיעבד לא יצא, שהרי מחויב לשמוע כולה ואין לו להחסיר אפילו אות אחת²²⁹. ולענין השלמת מה שהחסיר מתוך המגילה שלפניו - ראה להלן ס"ב

נב. מי שאיחר לבית-הכנסת והגיע לקריאת המגילה וכבר התחיל הקורא את הברכות - לא יברך בעצמו אם לא יספיק עד שהקורא יתחיל את הקריאה²³⁰, אך יברך בין הפרקים²³¹.

הקריאה בציבור

נג. הגם שכל עשרה אנשים נחשבים לציבור, אולם "ברוב עם הדרת מלך", ולכן גם מי שיש לו מניין, מצוה עליו לקרוא את המגילה בבית-הכנסת, בציבור גדול²³². וכן בקריאת היום, שהיא הקריאה העיקרית, כאמור, יש לראוה למנין מרכזי ומכובד.

נד. עם זאת, אין חובה על מניינים המתקיימים בקביעות בבתי-כנסת קטנים להתקבץ כולם לבית-הכנסת הגדול לקריאת-המגילה²³³. אולם בית-כנסת שיש בו כמה חדרים, צריכים הכול להתאסף למקום אחד ולשמוע יחד את המגילה, משום "ברוב עם הדרת מלך"²³⁴.

נה. כמו כן, במקום שאין מנין, כדאי לשמוע במעמד עוד אנשים ולא שכל אחד יקרא לבדו, וכן שאחד יברך לכולם²³⁵.

220. נתיבים בשדה השליחות ח"ב, פט"ז ס"ו ובהע' שם.

221. כשיטת הפרי"ח ס"י תרפט סק"ט. וכן דעת הגרמ"ש אשכנזי ע"ה, נתבארה בהרחבה בקונטרס שעירי תפלה ומנהג - פורים (כפר חב"ד תשנ"ד) ס"י י. וראה גם קובץ יגדיל תורה שנה ה' ע' קעה ואילך. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 162 הע' 121.

222. ראה נתיבים בשדה השליחות שם ס"ו ובהערות שם. וש"נ.

223. ראה הליכות שלמה תפלה פכ"ג דבר הלכה אות ג, ודלא כמ"ש במקראי קודש פורים ס"י לה. ויש להאריך בזה. ואכ"מ.

224. משנ"ב ס"י תרצב סק"ט.

225. משנ"ב שם ובשעה"צ שם סק"ב. שו"ע אדה"ז ס"י רו ס"א. וראה הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה שלכאורה חוזר רק על ברכת "על מקרא מגילה", שהיא על עצם המצוה, ולא על עצם היום.

226. שו"ע ס"י תרצב ס"ב. משנ"ב שם סק"ט.

227. משנ"ב שם.

228. ראה בהרחבה קובץ הערות וביאורים גל' א"לב ע' 60 ואילך. נתיבים בשדה השליחות פט"ז הע' 13 (מיסוד על המובא במשנ"ב שם, שדינו כמו בקריאת שמע שמתור להפסיק בין הפרקים מפני הכבוד, וע"ש בשער הציון סק"א מה נחשב בין הפרקים במגילה, דהרב שלמה קלוגר כתב ש"פרקי" המגילה הם: מתחילתה עד "איש יהודי" ובין "איש יהודי" ל"בילילה ההוא" ואילו במחצית השקל שם סק"ד כתב שהפרשיות הסתומות נחשבים פרקים.

229. שו"ע ס"י תרצב ס"ב. משנ"ב שם סק"ט.

230. כפשוטו. וראה גם טעמי גבריאל פ"מ ס"ד.

231. משנ"ב ס"י תרצב סק"ו.

232. מג"א ס"י תרצ סק"ג. וראה לעיל בפנים ס"ד לגבי נשים.

233. וכן מי שאין לו מקום קבוע לתפילתו ומתפלל בדרך כלל בכמה בתי-כנסיות, ישתדל לשמוע קריאת המגילה בבית-הכנסת בו מספר המתפללים גדול יותר - לפי משנ"ב ס"י תרפו סק"ז ובשעה"צ שם סק"י.

234. ראה משנ"ב שם.

235. לפי משנ"ב שם. ועיין פסקי תשובות על אתר. וש"נ.

236. כדלעיל בפנים סמ"ג.

נו. גם אדם שאינו מבין לשון-הקודש יוצא ידי חובה בשמיעת קריאת-המגילה בלשון-הקודש ואין צריכים לקרוא עבורו בלשון²³⁶.

נז. ראוי ונכון שלכל אחד תהיה מגילה כשרה, מתוכה יקשיב לקריאת השליח-ציבור²³⁷.

נח. כאשר קוראים במנין, נוהגים לכתחילה שכל אחד שיש לו מגילה כשרה קורא לעצמו בלחש²³⁸, ובפרט בבית-כנסת שיש בו רעש ובלבול, ויכול להפסיד שמיעת כמה מילים, שכן יוכל להשלים מתוך המגילה שלפניו (כדלהלן ס"ב)²³⁹. אולם צריך לשים לב לקרוא מילה במילה יחד עם בעל-הקריאה²⁴⁰.

נט. מי שאין לו מגילה כשרה - לא יקרא יחד עם בעל-הקריאה, כדי שיצא ידי חובת שמיעה ממגילה כשרה, מלבד באם צריך להשלים מילים שהחסיר, כדלהלן ס"ג.

ס. מי שהיה מסופק אם החסיר בשמיעתו תיבה אחת במגילה או שנסתפק אם טעה הקורא באופן ששינה ממשמעות הענין - ראה לעיל ס"ט.

סא. לכתחילה יש לכוון לצאת ידי חובת קריאת-המגילה ולהוציא אחרים ידי חובתן, וראוי לעורר על כך, ואפשר גם לומר לפני הברכה שמקיימים כעת את מצות קריאת-המגילה, ומודעות זו נחשבת ככוונה לצאת ידי חובה.

עם זאת, גם מי שאינם יודעים לכוון, יש לראות בעצם התאספותם בבית הכנסת או במקום מיוחד לצורך שמיעת המגילה וודאי בהקשבתם לקריאה - כוונה לצאת ידי חובת המצוה²⁴¹.

סב. אדם השומע את המגילה ובאמצע פונה במחשבתו לדברים אחרים עד כדי ש'מתנתק' לרגע פתאום, וודאי אם מנמנם לרגע וכשמתעורר מגלה שהקורא כבר המשיך מבלי שישים לב - לא יצא ידי חובה, גם אם עומד בסמוך לקורא. ולכן עליו להשלים את המילים שלא שמע ממגילה כשרה שלפניו עד ששיג את הקורא ומשם ימשיך לשמוע²⁴².

מסיבה זו, כאשר קוראים את המגילה בפני ציבור שיש חשש שלא יהיו מרוכזים מספיק בקריאה, יש להודיעם תחילה על חשיבות ההקשבה למגילה ולתת להם מגילות מודפסות בכדי שיוכלו לעקוב אחרי הקריאה.

סג. כאמור, אם יש לפניו מגילה כשרה יכול להשלים את המילים שהחסיר תוך כדי הקריאה עד ששיג את הקורא וימשיך לשמוע²⁴³. ובמקרה שאין לו מגילה כשרה - יכול להשלים גם מתוך החומש, אך אין זה מועיל באם לא שמע את תחילת המגילה או סופה או כשהחסיר ענין שלם²⁴⁴.

סד. מן הדין אין חובה לעמוד בשעת קריאת-המגילה²⁴⁵, ולכן הציבור יכולים לשבת בעת הקריאה אולם בעל הקריאה עומד, מפני כבוד הציבור²⁴⁶. ובמקום שאין מנין אף בעל הקריאה יכול לשבת²⁴⁷.

עם זאת, נכון לעמוד בשעת הקריאה בציבור²⁴⁸, וכך הקפידו כ"ק אדמו"ר הרי"צ²⁴⁹ וכ"ק אדמו"ר²⁵⁰.

סה. לפני קריאת-המגילה, פושטים את המגילה וכופלים אותה כאגרת לשלשה חלקים²⁵¹, הן הקורא²⁵² והן השומעים שיש להם מגילה כשרה²⁵³, ויש לעשות זאת קודם ברכות המגילה, כדי שלא יהיה הפסק בין הברכות לקריאה²⁵⁴.

סו. השומעים שיש להם מגילה כשרה נוהגים אף הם במנהגי הקריאה, כדלעיל ס"ד

סז. נוהגים להכות את המן כשמזכירים אותו במשך הקריאה בתוספת איזה תואר: 'האגני', 'הרע' וכיו"ב²⁵⁵.

סח. נוהגים לומר ארבעה פסוקים בקול רם: "איש יהודי" וגו' (ב, ה), "ומרדכי יצא" וגו' (ח, טו), "ליהודים היתה אורה" וגו' (שם טז), "כי מרדכי היהודי" וגו' (י, ג), ולאחר מכן חוזר השליח-ציבור וקורא פסוקים אלו²⁵⁶, וגם מי שיש לו מגילה כשרה קורא אותם עם הציבור (ולא עם הבעל קורא)²⁵⁷.

סט. גם הציבור (גם מי שאין לו מגילה כשרה) משתדלים לקרוא את עשרת בני המן בנשימה אחת²⁵⁸. כדלעיל ס"ב

ע. בעת קריאת המגילה בשחרית מנהגנו להישאר עם התפילין דרש²⁵⁹.

עא. בקריאת-המגילה בשחרית, באמירת תיבת "ויקר" שבפסוק (ח, טז) "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר", היה כ"ק אדמו"ר ממשמש בתפילין של ראש²⁶⁰.

כריכת המגילה

עב. יש לכרוך את המגילה לאחר סיום ברכת "הרב את ריבנו"²⁶¹.

הנהגת כ"ק אדמו"ר בזה היתה כדלהלן: מיד בסיום הקריאה היה מתחיל לגלול מעט את המגילה, והיה ממשיך בגלילה מעט כאשר התחיל הקורא לברך ברכת "הרב את ריבנו", ואז הפסיק מלגלול ובירך הברכה בעצמו והמשיך באמירת "שושנת יעקב", ולאחר מכן סיים את גלילת המגילה והכניסה לנרתיקה²⁶².

1. משלוח מנות

המצוה והחייבים בה

א. **המצוה** > אחת ממצוות הפורים היא מצות "משלוח מנות", שחייב אדם לשלוח שתי מנות מדברי מאכל או משקה לאדם אחד, אך "כל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח"²⁶³.

ב. הגם שיש ענין להרבות במשלוחי מנות, כדי להוסיף אהבה

248. ראה ס' תניא ס' מ.
 249. ראה ס' תניא ס' מ.
 250. אכא ביחיד או כשקוראים ללא מנין ניתן לשבת - ראה הליכות שלמה פכ"א הע' 9.
 251. רשימות דברים ח"א ע' קפז.
 252. ארחות מנחם ע' קכג.
 253. ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' שצה.
 254. שו"ע ס' תרצ ס"ז.
 255. ספר המנהגים ע' 73. וראה כף החיים ס' תרצ סק"ד. ארחות מנחם ע' קכא הע' 36.
 256. משנ"ב ס' תרצ סק"ז פמ"ג. וראה הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה הע' 30.
 257. ספר המנהגים ע' 73. וראה המובא באוצר מנהגי חב"ד ע' רנו ואילך.
 258. כ"ק אדמו"ר היה מכה ברגלו בכל פעם שנוכר המן במגילה אלא שבכולם הכה קלות ואילו כשנוכר באיזה תואר היה מרבה להכות - ראה הנהגות שונות בזה בארחות מנחם ע' קכז.
 259. רמ"א ס' תרצ ס"ד וס"ז.
 260. הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה.
 261. כשיטת הגאון הרוגוצ'ובי בצפנת פענח על הרמב"ם השמטות לח"ג.
 262. ספר המנהגים ע' 74.
 263. ארחות מנחם ע' קכז. וכ"ה בכף החיים ס' תרצ סק"צ בשם הבן אש חי, ש"כשאומר 'ויקר' ישים ידו על התפילין וינשק".
 264. ראה בהרחבה שיחת כ"ק אדמו"ר פורים תש"ז (הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר ונדפסה בשבט המועדים ע' 127 ואילך ובתורת מנחם חט"ז ע' 154 ואילך) מחלוקת הפוסקים בזה והנטייה כדעת המג"א ס' תרצ סק"כ ושכן משמעות דברי אדה"ז בסידורו.
 265. ראה אוצר מנהגי חב"ד ע' רסא. ארחות מנחם ע' קכו ובהע' 50.
 266. שו"ע ורמ"א ס' תרצ ס"ד.

236. שו"ע ס' תרצ ס"ח. משנ"ב שם סק"ו.
 237. פמ"ג אשל אברהם ס"ס תרפט. משנ"ב ס' תרצ סוסק"ו. וע"ע להלן בסעיף הבא. וראה לעיל בפנים ס"ט לענין הברכות.
 238. ולכתחילה ישמיע לאוזניו מה שקורא.
 239. פמ"ג ס' תרצ מש"ז סק"ו. משנ"ב שם סק"ו.
 240. ומקיים 'ברוב עם' על ידי שמיעה מהחזן מילה במילה. ולהעיר ממנהגנו בהפסדה, לפי שו"ע אדה"ז ס' רפד ס"א ובמוסגר שם.
 241. ראה הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה הע' 58, שאפילו שקשה לשמוע ולקרוא יחד, אך כתב אדה"ז ס' תקצ סוס"ד, בענין שמיעת כמה קולות שופר, ש"חביב הוא על השומע לפי שאינו אלא פעם בשנה הוא נותן דעתו ושומע אפילו כמה קולות", ולכאורה ה"ה במגילה.
 242. לפי שו"ע אדה"ז ס' תקפס ס"ה. משנ"ב ס' תרצ סקמ"ט.
 243. לפי שו"ע אדה"ז ס' קג ס"י. וראה משנ"ב ס' תרפט סק"ה וס' תרצ סק"ט. הל' פורים מהגרמ"ש אשכנזי ע"ה שם. שערי תפילה ומנהג - פורים (תשרה אשכנזי, כ' אדר תשע"ד) ס' יג.
 244. קיצושו"ע ס' קמא ס"ב ומסגרת השולחן שם סק"פ.
 245. שו"ת עמק התשובה ח"ג ס' סא.
 246. לענין עמידה בשעת ברכות המגילה - ראה לעיל בפנים ס"מ.
 247. שו"ע ס' תרצ ס"א ובכף החיים שם סק"א.
 248. כיון שהעמידה היא רק מצד כבוד הציבור, ובדליכא ציבור אין חובה. וראה גם כף החיים שם סק"ג.

ורעות, מכל מקום "מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים ולהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו"²⁶⁴.

ג. חובת הנשים < חובה זו היא על כל אדם מישראל, והנשים מחויבות בו כאנשים²⁶⁵.

ד. גם אשה נשואה חייבת במשלוח מנות ואינה יוצאת במשלוח מנות שנותן בעלה²⁶⁶, אלא שלמעשה די בכך שהבעל נותן משלוח מנות גם עבורה, ונכון שיוודע לה ולמקבל שהמשלוח הוא משניהם, ממשפחה למשפחה²⁶⁷.

ה. חובת הנערים < חובה זו חלה על כל אחד משהגיע לגיל מצוות, וגם נערים ונערות הסמוכים על שולחן אביהם יש להם לשלוח מנות לחבריהם וחברותיהם²⁶⁸. ויש לעוררם על כך, בפרט שזו מצוה שנקל לקיימה²⁶⁹.

ו. חינוך הקטנים < ילדים וילדות שהגיעו לחינוך יש לחנכם לקיום מצוה זו²⁷⁰. ונכון לחנך בזה גם ילדים שלא הגיעו לגיל חינוך²⁷¹. ויש לעוררם על כך, בפרט שזו מצוה שנקל לקיימה²⁷².

ז. חינוך הקטנים למשלוח מנות הוא שיתנו משלוח מנות בעצמם לחבריהם, ולא יסתמכו על משלוח המנות ששולחים הוריהם, אף אם שולחים גם עבורם²⁷³.

ח. עניים < גם עני חייב במצות משלוח מנות, ואם אין לו משלו יכול להחליף את סעודתו עם חברו ובכך מקיים מצות משלוח מנות²⁷⁴.

ט. מי שנמצא במקום שאין לו מאכלים משלו, כגון שמואשפז בבית-הרפואה, חיילים והנמצאים בפנימייה וכדו', יכול להחליף סעודתו עם חברו ויוצא בכך ידי חובת משלוח מנות²⁷⁵.

י. אבל < אבל (ר"ל) חייב במשלוח מנות²⁷⁶, אפילו בתוך שבעה²⁷⁷, ויכול להרבות במשלוח מנות²⁷⁸, אך לא ישלח אלא

264. לשון הרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ו. וראה ארחות ישר לר"י מולכו פי"ט. רמ"א שם.

265. שלדעת כמה פוסקים חייב משלוח מנות שעל האשה הוא משום שחייבת בקריאת המגילה וכך גם בשאר מצוות היום, משום שאף הנשים היו באותו הנס, וממילא אין לחלק בין אשה רוקה לאשה נשואה - ראה לבוש שם ס"ד. שו"ת שבות יעקב ח"א ס' מא. שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס' קכ. ועוד. וכן הביא המג"א שם סק"ד, שאף שלא ראה שנהרין בזה מ"מ יש להחמיר, והביאור האליה רבה שם סק"ג. משנ"ב שם סק"ה. קיצושו"ע ס' קמב ס"ב. ועוד. אבל ראה שו"ת קנין תורה ח"א ס' קלב אות ב.

267. ראה הליכות ביתה פכ"ד הע' נה בשם הגר"ש אויערבך ע"ה, שבכך יוצאים ידי חובת המג"א שבהערה הקודמת, אלא שבמקרה שנותן הבעל גם בשם אשתו למשפחה אחרת, צריך שיעור שתי מנות עבור כל אחד מהנשות, וצריך להודיע לאשתו שנותן המשלוח מנות גם עבורה. וראה שו"ת שבת הלוי ח"ט סי קמו, שכיון שהמנהג היום שהנשים עוסקות בהכנת משלוחי המנות, הרי שברור שהמשלוח מגיע ממשפחה למשפחה, ואם היא גם מכוונת לכך - מה טוב.

268. ומ"מ ברור שאם יוכלו בנקל לשלוח בעצמה לחברותיה - נכון לה לעשות כן. שהרי כל אדם חייב בזה מגיל מצוות, וצריכים לקיים מצוה זו בעצמם ולא שאביהם ישלח עבורם. וכ"כ בארחות חיים סט"ו בשם המאורי אור. אגרות קודש ח"כ ע' קעו. ועוד. וראה בשפת אמת מגילה ז, ב על דברי הגמ' שם שאבי בר אבין ורבי חנינא בר אבין הוה מחלפי סעודתיהו להדי, וזאת למרות שהיא אחים הסמוכים על שולחן אביהם. אבל ראה שו"ת קנין תורה שם.

269. אגרות קודש שם. ח"כ ע' קעו. שם ע' תכב ואילך.

270. פמ"ג א"א שם סק"ד. כף החיים שם סק"ו.

271. ראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1285. ח"י"א ע' 322, ושם שגם כאלו שרק ספק אם הגיעו לחינוך - יש לנהוג באופן של "ספיקו לחומרא", שיקיימו גם הם, "כיון שהוא לכתחילה ובקל ובנוגע לעשיית מצוות - ראה שדי חמד כללים ס' ס"ק ל, מג ועוד". אגרות קודש שבהע' 269. ויכל מנחם ח"ב ע' לו.

272. בשיחת ש"פ תרומה תש"מ (שיחות קודש תש"מ ח"ב ע' 254) הציע כ"ק אדמו"ר שיערכו כינוסי ילדים ביום הפורים ובמהלכם יקיימו הילדים משלוח מנות ומתנות לאביונים עם חבריהם.

273. ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ג ס' רלו אות ד, שכתב שכיון שהוא מחובת חינוך, הרי החינוך הוא שישלח מנות בעצמו ולא שישלחו אחרים עבורו. אבל ראה הליכות בת ישראל פכ"ב ס"ו והליכות היתה פכ"ד הע' נה בשם הגר"ש אויערבך ע"ה, שדי שהאב שולח עבור ילדיו הסמוכים על שולחן ויודיע להם על כך.

274. ובאגרות קודש ח"כ שם (ממכתב המזכירות למנהלי מוסדות החינוך): "רבים מהם [מילדי ישראל] סומכים על הדעה שאפשר לצאת ידי חובת מצוה זו ע"י כך שהוריהם מקיימים אותה, אך למרבה הצער קורה שגם הורים רבים לא מקיימים זאת כראוי. . . ננקודת מבט חינוכית, ראוי שגם לידים צעירים יותר יתרגלו לקיים מצוות אלו".

275. ראה שו"ע שם. פרי חדש שם סק"ד. אליה רבה שם סק"א. פרי מגדים משב"ז שם סק"א. כף החיים שם סק"א.

276. שו"ע ח"י רצו ס"ו. יו"ד ס' תא ס"ו.

277. משנ"ב ס' תרצו סק"ו.

278. דלשון מה"ש מרוטנבורג, מקור דין זה הוא "חייב הוא לשלוח מנות לשנים או שלשה ממרעיו", והיינו שאינו צריך לצמצם ולשלוח רק כפי עיקר הדין, שתי מנות לאדם אחד, אלא

מאכלים ותבשילים ולא מגדנות וממתקים²⁷⁹. אבל אין שולחים לו מנות, כדלהלן ס"ל.

המנות

יא. המנות צריכות להיות של מיני מאכל ומשקה, כדלהלן, ואין יוצאים ידי חובת מצות משלוח מנות בדברים שאינם מאכל ומשקה²⁸⁰. ולכן אין יוצאים ידי חובה בשליחת מתנות, ספרים או חידושי-תורה²⁸¹.

יב. שיעור המנות לכתחילה הוא כזית לכל מנה, ושוויין יחד יהיה שתי פרוטות לפחות²⁸², ובשעת הדחק די ששתי המנות יחד יהיו בשיעור זזית, וכן ששווי שתי המנות יחד יהיה פרוטה אחת²⁸³. אולם יש אומרים שלכתחילה המנות צריכות להיות מנות מכובדות²⁸⁴, וטוב שיהיו המנות חשובות ומכובדות לפי ערך המקבל²⁸⁵.

יג. משלוח המנות צריך לכלול שני מיני מאכל שונים או שני תבשילים שונים²⁸⁶. אך אין צריך ששני המאכלים יהיו של שתי ברכות, אלא יוצא ידי-חובה גם כשברכתם שווה²⁸⁷.

יד. המנות צריכות להיות מוכנות לאכילה ללא צורך בהכנה נוספת²⁸⁸. אך בשעת הדחק, שאין לו מנות אחרות לשלוח - יוצא ידי חובה גם בזה²⁸⁹.

טו. המנות צריכות להיות בכשרות מהודרת באופן שהמקבל יוכל לאכול מהן²⁹⁰.

יכול להרבות במצוה זו. ולכאורה הכוונה במנין זה הוא ע"ד הרגיל ולא בא להגביל דוקא שנים או שלשה ולא יותר, אבל ראה שו"ת מגירות ס' נח, שבמשך השלושים שולח רק לאדם אחד. ובכך איש חי פי' תצוה אות יח כתב כן לגבי כל "ב חודש. וראה נטעי גבריאל פע"ח ס"י. אכן כתבו רבים מהאחרונים ע"פ המהר"ם מרוטנבורג הג"ל שיכול לשלוח כמה שירצה - ראה חזון עובדיה פורים ע' קצג. אהל יעקב הל' אבלות פ"ד ס"ו ובהערה שם. וש"ר שהאר"ך בזה במילואים ללוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"א, אות ד. ו"ש.

וראה יומן הרב יהודה לייב גרונר ע"ה משנת תשכ"ה (תשורה לוי, י"ט אדר א' תשס"ה, ע' 30). שבשנת האבלות אחר אמו, הרבנית חנה ע"ה, שלח כ"ק אדמו"ר משלוח מנות כרגיל, ללא הגבלות. וכן הובא בשמו שכן גם נהג בשנת תשמ"ח, לאחר פטירת רעייתו, הרבנית חיה מושקא ע"ה. ולהעיר, שאו פורים חל בתוך השלושים.

279. מג"א שם סק"א בשם מהר"ל ("כל דבר שמחה לא ישלח"). והנה כ"ק אדמו"ר נהג לשלוח בקבו"ק י"ש במשלוח מנות (ארחות מנחם ע' קל), ואם שלחו גם בשנת האבלות, משמע שלא חשש שנקרא דבר שמחה כמו יין, ויל"ע.

280. משנ"ב שם סק"ב.

281. ראה המצוין בנטעי גבריאל פנ"ט ס"א ובחלק השו"ת ס' כח. לקוטי לוי יצחק אגרות קודש ע' רסו ואילך. שיחות כ"ק אדמו"ר: פורים תש"כ (תורת מנחם ח"כ ע' 450). פורים תשכ"ב (תורת מנחם ח"כ ע' 218).

282. ראה מקור חיים ס' תרצה בשם השל"ח. מהרש"א מגילה ז, א. וראה אשל אברהם סוף הל' מגילה.

283. ראה לקטי ישר בשם התרומת הדשן. שיחת ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 566).

284. ראה יוסף אומץ ס' תרצט. ברכי יוסף ס' תרצה סק"ד. כף החיים שם סק"ד. ערוך השולחן שם סק"ו. צפנת פענח על הרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ט. שו"ת ציץ אליעזר ח"ד ס' סה. וראה שיחת ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 565 ואילך). אגרות קודש המוכב להלן הע' 286. וראה בירורי מנהגים, מועדים ע' 185.

משלוח המנות ששלח כ"ק אדמו"ר כלל בקבו"ק 'משקה', אוני המן ממולאות פרג ובמשך השנים נוספו גם פירות - ארחות מנחם ע' קל-קלא.

285. ביאור הלכה ס' תרצה ד"ה חייב. שו"ת ציץ אליעזר שם. שיחת ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 566).

286. שו"ע ס' תרצה ס"ד ("שתי מנות בשר או של מיני אוכלים"). ולשון הרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ט: "שתי מנות של בשר או שני מיני תבשיל", ובערוך השולחן ס' תרצה סק"ד משמע שישלח שני מיני מאכל ולא שתי חתיכות של אותו המין, ולדבריו "שתי מנות של בשר" ר"ל נמי שני מיני בשר. ויש חולקים, דאדרבה משתי מנות של בשר משמע שא"צ שיהיו שני מינים שונים - ראה שו"ת נחלה לישראל ס' ל. שו"ת ציץ אליעזר ח"ח ס' סה. או שמא יש לחלק בין בשר לשאר מינים, כמ"ש כמה אחרונים (ראה ראש יוסף מגילה ז, א. ועוד, כמצוין בנטעי גבריאל פנ"ח הע' א). ולהעיר מאגרות קודש ח"כ ע' קעו ממכתב המזכירות (בתרגום חופשי): "למשלוח מנות דרושים רק שני מיני מאכל (למשל, תפוח וסוכרייה, או פרוסת עוגה וסודה או מיץ)".

וראה הליכות שלמה פי"ט ס"ב, ששני חלקים שונים של עוף וכיו"ב, אף שהם ממין אחד, כיון שהם חלקים בטעמם - יש להחשיבם כשני מינים (וכפי שמחשיבים אותם לענין איסור בורר שבהם). מה גם שבדרך כלל בנישים אותם כמנות נפרדות, ומי שאוכל זה אינו אוכל זה וגם האוכל שניהם מחשיב זאת לשתי מנות שונות.

287. שכן בשו"ע שם נזכר גם שני מיני בשר, אף שברכת שניהם שווה.

288. מג"א שם סק"א. וראה הדעות בזה בשדי חמד, אסיפת דינים, מע' פורים ס"ו.

289. כשיטת הפרי חדש שם סק"ד. הובא גם במשנ"ב שם סק"ב (בנוגע לבשר חי, ובלבד שיהיה שחוט וראוי להתבשל מיד). וראה שיחת ז' אדר-שני תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 566).

290. שכן העיקר בזה הוא שהיא ראוי להמקבל, ולכן צריכות בכשרות שאוכל ממנה - ראה נטעי גבריאל פנ"ז ס"ג. ובהערה שם. גם אם המקבל אינו מקפיד על כשרות מהודרת צריך שתהא הכשרות ראויה גם מצד הנותן, וכדמשמע באגרות קודש ח"כ ע' קלא, במענה לצאנז"ח אודות משלוחי מנות לחלוקה, ש"בדאי המנות גם למהדרים כשר".

טז. משקה נחשב גם כן כמנה לענין זה, וניתן לשלוח שתי מנות של משקה²⁹¹.

יז. אין מניעה להניח את שתי המנות בכלי אחד²⁹².

יח. אין לתת משלוח מנות מכספי מעשר²⁹³, וזאת רק במה שיוצא בו ידי חובתו, אבל מה שמסוף ומרבה מעבר לשיעור המחוייב מן הדין יכול ליתן מכספי מעשר²⁹⁴, אם כי מוטב שישתמש בזה להרבות במתנות לאביונים.

מקבלי המשלוח

יט. כ"ק אדמו"ר נהג לתת ג' משלוחי מנות²⁹⁵, אחד לכהן, אחד ללוי ואחד לישראל²⁹⁶.

כ. איש לאיש ואשה לאשה < איש שולח מנות לרעהו ואשה שולחת מנות לרעותה, אך לא ישלח איש לאשה ולא אשה לאיש²⁹⁷.

כא. קרובי משפחה יכולים לשלוח איש לאשה ואשה לאיש, כגון בן לאמו ואם לבנה, אח לאחותו ואחות לאחיה וכיו"ב²⁹⁸.

כב. במקרה שאשה צריכה לשלוח משלוח מנות לגבר או גבר לאשה, לא ישלחו באופן אישי אלא בשם כל משפחת הנותן/ת למשפחת המקבלת/ת²⁹⁹.

כג. מי נחשב "רעהו"? < משלוח מנות נועד להרבות שלום ורעות, ולכן צריך לתת למי שהוא בגדר "רעהו", ודנו הפוסקים במצבים שונים שנותן למי שאינו "רעהו" או שהנתינה אינה כפי מטרת המצוה אלא למטרה נוספת, כדלהלן.

כד. יכול לתת משלוח מנות לאביו ולאמו³⁰⁰, לרבו³⁰¹, וכן לבניו ולבנותיו³⁰², ויוצא בזה ידי חובה, שהם בכלל "רעהו".

כה. אין יוצאים ידי חובה במשלוח מנות לקטן גם אם הגיע לחינוך³⁰³.

כו. ניתן לצאת ידי חובה במשלוח מנות למי שאינו שומר תורה ומצוות, בפרט לחינוך שנשבה, שהוא בכלל "רעהו"³⁰⁴.

כז. לכתחילה לא ישלח בן עיר מנות לבן כרך ולא בן כרך לבן עיר, שלכמה פוסקים אינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות, ואם שלח מנות שהגיעו ליד המקבל בפורים שלו, כלומר, בן עיר ששלח מנות ב"ד לבן הכרך והגיעו אליו המנות בט"ו וכן אם בן כרך שלח לבן עיר קודם פורים שיגיעו אליו המנות ביום י"ד - יצא ידי חובה לכמה פוסקים³⁰⁵.

כח. השולח מנות למורים והמלמדים של ילדיו, יש שכתבו שאין זה מגדרי המצוה, שכן המשלוח צריך להיות מתנת חינם ולא לשם הכרת הטוב, ולא יוצא בזה ידי חובתו. והוא הדין לכל מי ששולח לו רק לשם הכרת הטוב וכיו"ב³⁰⁶.

כט. מי שלוה כסף מחבירו לא ישלח לו משלוח מנות, אם לא רגיל לשלוח לו מידי שנה, שאז ניכר שעושה כן כהכרת הטוב על ההלוואה, וגם אם שולח לו מידי שנה, לא יתן המשלוח מנות מתוך כוונת הכרת הטוב על ההלוואה³⁰⁷ ודאי שלא כפירעון ההלוואה³⁰⁸.

ל. אבל < אין שולחים משלוח מנות לאבל בתוך השלושים ולאבל על אביו ואמו תוך שנים-עשר חודש³⁰⁹, ויש מקילים לשלוח לאבל על אביו ואמו לאחר השלושים דברים שאינם של שמחה ומיני מתיקה, אלא מאכלים ותבשילים בלבד³¹⁰.

לא. אין מניעה לשלוח מנות למשפחתו של האבל, אף אם האבל עצמו נהנה מזה, כיון שלא שלחו במיוחד עבורו³¹¹.

לב. אם כבר שלחו משלוח מנות לאבל, רשאי הוא לקבלו ואינו צריך להחזירו³¹², ויכול גם להחזיר לנותן משלוח מנות, כנהוג³¹³.

זמן המצוה

לג. זמן קיום מצות משלוח מנות הוא ביום הפורים דוקא ולא בלילה³¹⁴.

לד. לכתחילה יש לקיים מצות משלוח מנות לאחר קריאת המגילה ולא קודם לכן³¹⁵. אך אם אירע ונתן לפני קריאת המגילה - יצא ידי חובתו.

לה. כ"ק אדמו"ר נהג לשלוח משלוח מנות מיד לאחר תפלת שחרית וקריאת המגילה³¹⁶.

לו. לכתחילה יש לתת משלוח מנות עד השקיעה, ואם לא הספיק - יזדרז ליתנם לפני צאת הכוכבים³¹⁷.

305. ראה בהמובא בפסקי תשובות סי' תרצה אות כג ובהערות שם. ימי משתה ושמחה פכ"ד ע' שז ואילן ובהערות שם. וש"נ.

306. צפנת פענח על הרמב"ם הל' מגילה פ"ב הט"ו.

307. משום ריבית - שו"ת שבט הקהתי ח"ו סי' רנז ע"פ הכללים בהל' ריבית בזה. וראה שו"ע אדה"ז הל' ריבית ס"ו.

308. שו"ת תשורת שי ח"א סי' ט. הליכות שלמה פ"ט סכ"ד.

309. רמ"א סי' תרצו ס"ו.

וכן הורה כ"ק אדמו"ר שלא ישלחו לו מנות בשנת האבלות על אמו, בשנת תשכ"ה - נטעי גבריאל הל' אבלות ח"ב פל"ה הע' יט (דלא כבשבת המועדים פ"ד ס"ג), וכן בימי האבלות על הרבנית, בשנת תשמ"ח - שם בשו"ת בסוף הספר סי' ב.

אכן, מן הדין, הרגיל לשלוח מנות לרבו, מתירים לעשות כן גם כשהרב בשנת אבלות - ראה שו"ת דברי מלכאל ח"ה סי' רלו, והביאוהו כמה אחרונים. וטעמו שם מפני שהמשלוח לרב אינו רק מחמת ריעות אלא גם מפאת כבודו וכתשלום חוב. וראה גם נתיבים בשדה השליחות ח"ב פט"ו הע' 27 (ועד"ז במדריך להל' שמחות סופנה), שפעם שלח כ"ק אדמו"ר משלוח מנות לאדמו"ר מקאפיטשניץ ע"ה למרות שהאדמו"ר הנ"ל היה אז בשנת אבלות, ואמר כ"ק אדמו"ר לשלוח, שאם ישאלנו האדמו"ר הנ"ל, שהרי הוא אבל ולאבל אין שולחים מנות, יאמר לו שהדברי מלכאל פוסק שלמי שרבים צריכים לו שולחים אפי' בשנת האבלות. ע"ש.

וראה במדריך שם בשם הרב בנימין קליין ע"ה, שהאדמו"ר הנ"ל אף פעם לא החזיר משלוח מנות לכ"ק אדמו"ר, בהטעימו שהרבי אינו בכלל "רעהו".

310. מסגרת השולחן לקש"ע סי' קמב סק"ג. משנ"ב סי' תרצו סק"א. וי"ל, שגם אם סבר כן כ"ק אדמו"ר מן הדין, בחר להתמיר על עצמו והורה שלא יתנו לו משלוח מנות במשך כל הי"ב חודש, כנ"ל בהערה הקודמת.

311. ראה נטעי גבריאל פ"ס ס"ג. פסקי תשובות סי' תרצו אות יא.

312. שו"ת כתב סופר סי' קמא. שו"ת שבט הלוי ח"י סי' קז. נטעי גבריאל, הלכות אבלות, פל"ה ס"ט. וביומן הרב יהודה לייב גרונר ע"ה מפורים תשכ"ה, שהרב שלום הכט נכנס לכ"ק אדמו"ר בפורים עם משלוח מנות כרגילותו בכל שנה.

313. הגהות עובר אורח סי' תרצו ס"ו. לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"א, ע' כח.

314. רמ"א סי' תרצה ס"ד.

315. ראה נטעי גבריאל פנ"ו ס"ה ובהע' ו.

316. ארחות מנחם ע' קח ובהע' 56. וראה להלן הע' 330 אודות הנהגתו בזמן נתינת מתנות לאביונים.

317. ראה רמ"א סי' תרצה ס"ד ובמשנ"ב שם סק"ב.

291. מג"א סי' תרצה בשם השל"ה. נטעי גבריאל פנ"ח ס"ב. וראה גם לקוטי שיחות ח"ב ע' 292. ספר המנהגים ע' 47. אוצר מנהגי חב"ד אדר ע' רעג.

293. הליכות שלמה ע' שלו הע' 36. שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' צו אות ד. שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' שמו. שו"ת שבט הקהתי ח"ד סי' קפו אות ד, ודלא כהחוששים לומר שכיון שהכלי מצרפם נחשבים למנה אחת - ראה שו"ת תורה לשמה סי' קפט המובא בכף החיים שם סקמ"ח.

וכן נהג כ"ק אדמו"ר ליתן שתי מנות בשקית אחת (וגם בקבוק המשקה בתוכה) - ראה ארחות מנחם ע' קלא ובהערה שם.

293. מקור חיים סי' תרצד סק"א בשם השל"ה, דהוי פורע חובו ממועת מעשר.

אך להעיר שהמג"א סי' תרצד סק"א העתיק דברי השל"ה אלו רק לגבי מתנות לאביונים. ואולי משום שהוא דבר הפשוט ואי"צ להדגיש כן אלא במתנות לאביונים. שהוא לכאורה בגדר צדקה. ולהעיר משו"ת כתב סופר סי' קלט גבי הקונה מיני מאכל ממועת מעשר ושולחו לעני בפורים אם יצא י"ח משלוח מנות. וע"ע ימי משתה ושמחה פכ"ד סוה"ע 47.

294. והיינו ששתי מנות יתן מכספו, כפי המחוייב, ושאר המנות שנותן יכול לתת מכספי מעשר - ראה מג"א סי' תרצד סק"א. משנ"ב שם סק"ג (לגבי מתנות לאביונים). שלחן שלמה סי"א. נטעי גבריאל פנ"ד ס"ג.

295. ארחות מנחם ע' קח. וראה מנהגי האדמו"ר [הרי"צ] בספר המנהגים ע' 74: "משלוח מנות לשלשה אנשים (מאכל ומשקה)". וכן"ה בתורת מנחם - רשימת היומן ע' קג. וע"ע נטעי גבריאל פנ"ח הע' י.

מלבד זאת היה כ"ק אדמו"ר שולח מנות לפעמים גם לאנשים נוספים - ראה ארחות מנחם ע' קח-קל ובהערות שם.

296. ארחות מנחם ע' קח.

לאחר שהכינו לפני כ"ק אדמו"ר את המשלוחים, היה מגביה את המשלוח הראשון ואומר שהוא לכהן, מגביה את השני ואומר שהוא ללוי ואחר כך מגביה את המשלוח השלישי ואומר שהוא עבור הישראל, אולם הורה שאין צורך להקפיד בסדר מסיירתם, שכולן שווים - אוצר מנהגי חב"ד ע' ערב.

297. רמ"א סי' תרפ"ל ס"ד.

אולם בדיעבד ובשעת הדחק יוצא ידי חובה גם אם אשה שלחה לאיש ואיש שלח לאשה - ראה שו"ת בית שערים סי' שפ. שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' פח. ועוד.

298. ראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג, הערות לשר"ע ע' לג.

299. ראה נטעי גבריאל פ"ס ס"ג.

300. ראה שו"ת מהר"י אסאד סי' רד. שו"ת קנין תורה ח"ו סי' נה. שו"ת משנה הלכות ח"ז סי' צד. מקראי קודש סי' לט.

אכן, בן הסמוך על שולחן אביו אינו יוצא ידי חובתו במה ששולח לאביו משלו.

301. ראה בהמצוין לעיל בהערה הקודמת, שאף הוא בכלל "רעהו" ואי"ז נחשב לפחיתות כבוד, שמשווה עצמו לרבו.

302. א"א בוטשאטש סי' תרצה. שו"ת רבי עקיבא יוסף ח"ב סי' תסה. שו"ת לבושי מרדכי ח"ב סי' ט. נטעי גבריאל פ"ס הע' ט.

303. נטעי גבריאל שם ס"ט ובהערות שם.

304. שו"ת שרגא המאיר ח"ד סי' לא. וראה פסקי תשובות סי' תרצה אות יא ובהערות שם.

זמן הנתנה

- ה. לכתחילה יש להזדרז ולקיים מצוה זו מיד לאחר התפלה וקריאת- המגילה ביום³³⁰.
- ו. יש להקפיד שהכסף יגיע לאביונים ביום הפורים עצמו³³¹. ואפשר גם למנות שליח, אף לפני פורים, שיתן עבורו ביום הפורים עצמו³³².

ולכן ניתן לתרום גם באמצעים דיגיטליים המצויים בזמננו (בכרטיסי אשראי, דרך האינטרנט, וכיו"ב), באופן שהכסף יגיע לאביונים ביום הפורים

- ז. במקום שאין עניים יפריש את הסכום (ע"י שיניחו בצד וכיו"ב) שרוצה לתת לעניים ויתנו לאחר הפורים כשיפגוש האביון³³³.

ח. לכתחילה יש לתת מתנות לאביונים עד השקיעה, ואם לא הספיק - יזדרזו ליתנם לפני צאת-הכוכבים³³⁴, ואם לא יספיק - יפריש את הסכום ויתנו לאחר מכן³³⁵.

שיעור מתנות לאביונים

ט. "חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים", דהיינו מתנה אחת לכל עני³³⁶. מעיקר הדין שיעור כל "מתנה" הוא שווה פרוטה³³⁷, אולם לכתחילה יש להשתדל לתת דמי סעודה (15 ש"ח לערך), וכל המרבה הרי זה משובח³³⁸, ו"מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ומשלח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים" וכיו"ב³³⁹.

- י. עני ואשתו נחשבים לשני עניים ואם נתן לכל אחד מהם מתנה - קיים את המצווה³⁴⁰. וכן עני קטן המבין שנותנים לו מעות פורים, מקיימים בזה מתנות לאביונים³⁴¹.

אופן הנתנה

יא. ניתן לתת מתנות לאביונים גם באמצעות המחאה (שיק), ואפילו הוא דחוי, באם יש מקום שהעני יכול לשלם באמצעותו בפורים³⁴². וכן ניתן לתת מתנות לאביונים באמצעים דיגיטליים המצויים בימינו (כמבואר לעיל ס"ו), באם הכסף (או תמורתו) מגיע לעניים בו ביום.

יב. אין נותנים מתנות לאביונים ממעות מעשר כספים, אבל יכול להוסיף מעבר למחויב מעיקר הדין³⁴³ כצדקה מכספי מעשר³⁴⁴.

לז. לכתחילה יש לשלוח את המנות ביום הפורים עצמו באופן שיגיעו לידי המקבל ביום הפורים, אך גם אם שלח לפני פורים את המנות באופן שהגיעו לידי המקבל בפורים - יצא ידי חובה, אכן, אם מינה שליח קודם פורים שישלח עבורו בפורים - יוצא בזה ידי חובה לכתחילה³¹⁸.

אופן קיום המצוה

לח. משתדלים לשלוח המנות באמצעות שליח, בהתאם ללשון הכתוב "משלוח מנות"³¹⁹, אך יוצא ידי חובה גם כשהביאו בעצמו³²⁰.

לט. בשליחות זו אין צריך להקפיד על כל דיני שליחות, ואדרבה, מנהג ישראל לשולחם באמצעות הילדים, לחנכם במצוות³²¹.

מ. אם שלח מנות לחברו וחברו לא היה בבית, אך יחזור בעוד יום לביתו - יצא ידי חובה³²², וכן יכול להשאיר לו את משלוח המנות ליד דלת ביתו ויודיעו על כך, ובכך נקנה לו מדין חצר³²³.

מא. רבותינו נשיאנו נהגו לאכול בסעודת פורים ממשלוחי המנות שקיבלו³²⁴.

מתנות לאביונים

מיהו "אביון"?

א. כל מי שהוא בגדר "עני" מוגדר כ"אביון" לענין "מתנות לאביונים"³²⁵, וגדר "עני" אינו רק מי שהוא עני מרוד ומופלג, אלא גם מי שאין בידו די לצרכים ההכרחיים של בני-ביתו, היינו שאין לו הכנסה מסודרת ומספקת לצרכי ההכרחיים ולא למותרות, וכן מי שיש לו את ההוצאות ההכרחיות אלא שנפלו עליו הוצאות חריגות, כגון הוצאות רפואיות או לצורך נישואי ילדיו או מגוריו ההכרחיים וכיו"ב³²⁶.

ב. תרומה לבחורי ישיבה אינה נחשבת כמתנות לאביונים, כיון שבדרך כלל יש להם את כל צורכיהם, אלא אם כן מדובר בבחורי ישיבה נזקקים, שדינם ככל עני³²⁷.

ג. ניתן לתרום למוסדות ובתי חב"ד וכיו"ב, אך זאת במידה והתרומה מיועדת לפעולות חסד לנזקקים ובפרט לסעודות פורים המיועדות להם.

ד. בנוסף להאמור³²⁸, אין מודקדים במעות פורים וכל הפושט יד נותנים לו, גם אם לא ברור שמדובר בעני שראוי ליתן לו³²⁹.

318. ראה בהמובא בפסקי תשובות שם אות כז ובהערות שם. וש"נ.
319. ראה הדעות בזה בשדי חמד אסיפת דינים מערכת פורים ס"ט ו, משו"ת בנין ציון ס"ו מד. ימי משתה ושמחה פ"ד הע' 62. וש"נ. וראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ג ע' קכו. וע"ע לקוטי שיחות ח"ג ע' 118 הע' 39. ספר השיחות תשמ"ח ח"א ע' 94 הע' 14. ועוד.
320. ראה שו"ת יהודה יעלה או"ח ס' רו. א"א מבוטשטש ס' תרצה. וע"ע בהמצוין בהערה הקודמת.
321. ספר השיחות שם ע' 302 הע' 115. אוצר מנהגי חב"ד אדר ע' עדר.
322. ערוך השולחן ס' תרצה סק"ז. וראה נטעי גבריאל פ"ד הע' ח.
323. ראה נטעי גבריאל פ"ו ס"ו ובהע' יא. פסקי תשובות ס' תרצה סוף אות יא.
324. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ תשא תשל"א (שיחות קודש תשל"א ח"א ע' 593). וראה גם התקשרות גל' תשיג ע' 8 ואילך בשם הרב יהודה לייב ביסטרצקי ע"ה, שהיה מביא לכ"ק אדמו"ר מדי שנה משלוח מנות הכולל חלה ועוגה, וכ"ק אדמו"ר היה בוצע את החלה בסעודת פורים, וביומן פורים תש"ג (שנת ניסים בבית חיינו ע' 159) ש"ק אדמו"ר מסר ממשלוחי המנות שקיבל למוסדות החינוך בשכונה והורה שהיה מוכן עוד בסעודת פורים. ערוך השולחן ס' תרצה סק"ג.
325. הליכות שלמה פורים פ"ט ס"ב. צדקה ומשפט פ"ב. פסקי תשובות ס' תרצה אות ב. נתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ו הע' 15. וש"נ.
327. ראה הליכות שלמה שם הע' 63.
328. שכן פשטות הלשון בשו"ע, שהביא זאת בסעיף בפ"ע הוא שמעיקר הדין אין יוצאים בזה י"ח מתנות לאביונים, אף שכתבו כמה שיוצא בזה י"ח. וראה מה שהאריך בזה במילואים ללוח יומי הלכה למעשה אות ג. וש"נ.
- ושם ציון לשיחת פורים תשל"א שיש שרצו ללמוד משם שיוצאים בזה י"ח, כיון שמתנות לאביונים שונה מדין צדקה של כל השנה, אבל ראה שיחה זו במהדורת בתורת מנחם חס"ג, דלא משמע כן. ובפרט לפי המובא בלקוטי שיחות חט"ו ס"ע 367, שלמרות שאכן שונה מכל השנה הוא בנוסף לגדר מצות הצדקה שבו השייך בכל השנה, וממילא חלים עליו גדרי צדקה הרגילים, אלא שבנוסף אמרנו דכל הפושט יד נותנים לו.
329. שו"ע ס' תרצה ס"ג לפי הירושלמי מגילה פ"א ה"ד.

330. ראה כף החיים ס' תרצה סק"ז וס' תרצה סק"ג.
331. ובמובן אם בא לפניו עני קודם התפילה - ייתן לו קודם התפילה (ראה פסקי תשובות ס' תרצה הע' 3). ובאם אפשר לו נכון שיתן גם לאחר התפילה.
- אודות הנהגת כ"ק אדמו"ר בזמן נתינת המתנות לאביונים, יש שכתבו שהקפיד לתת לאחר שקיים מצות משלוח מנות (ראה אורחות מנחם ע' קלא ובהערות שם. וכן מסר הרה"ח ר' מאיר ארליג ש"י), אולם היו פעמים שנתן בעצמו מעות לעניים לאחר תפלת שחרית בדרכו לחדרו הק', או שיצא במיוחד מחדרו הק' לתת מעות לעניים שעמדו בסמוך (ראה אוצר מנהגי חב"ד - אדר ע' ערה. וכן מסר המזכיר הרה"ח ר' יהודה לייב גרונר ע"ה).
331. ראה ברכי יוסף ס' תרצה. ערוך השולחן ס' תרצה סק"ז. הליכות שלמה פ"ט ס"ב ובהערות שם. וכך הקפיד כ"ק אדמו"ר - ראה אוצר מנהגי חב"ד שם.
332. וכדעת הפוסקים שבהערה הקודמת, שלא תהיה ההפרשה קודם הפורים והשליח יתן ביום הפורים, אלא ש(לכתחילה עכ"פ) ממנה את השליח שיעשה במקומו גם את ההפרשה ביום הפורים עצמו - ראה פסקי תשובות ס' תרצה סק"ח ובהע' 67. ומכל מקום ודאי שאם עשה הנותן את ההפרשה קודם הפורים יש לו לסמוך על דעות הפוסקים כן המצויינים שם.
333. שו"ע ס' תרצה ס"ד.
334. ראה רמ"א ס' תרצה ס"ד ובמשנ"ב שם סק"ב.
335. כנ"ל משו"ע שם.
336. שו"ע ס' תרצה ס"א.
337. משנ"ב שם סק"ב לפי ריטב"א מגילה ז, א. וכ"כ באגרות קודש ח"ב ע' קעז. חכ"ב ע' תכנ. וראה גם שיחת כ"ק אדמו"ר פורים תשכ"א (תורת מנחם ח"ל ע' 148), ש"פ משפטים ופורים תשכ"ג (תורת מנחם ח"ל"ו ע' 185 וע' 210). לקוטי שיחות ח"ב ע' 537. ח"ד ע' 1285.
338. ראה ב"ח ס' תרצה. שערי תשובה שם סק"א ממחזיק ברכה שם סק"א וסק"ב. כך החיים שם סק"ו. ועוד.
339. רמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ז. וראה גם אגרות קודש ח"ב שם.
340. כף החיים ס' תרצה סק"י. פסקי תשובות ס' תרצה הע' 10.
341. כף החיים שם סק"ב.
342. הליכות שלמה שם ס"ג. שו"ת משנה הלכות ח"ו ס' קכב.
343. ולהעיר צדקה ומשפט פ"ו הע' לו, שהוספה זו היינו מה שנותן לעניים נוספים, אבל מה שנותן לשני עניים המחויבים מעיקר הדין, אף אם נותן להם מעבר לשיעור המחויב - נחשב בכלל מתנות לאביונים ואין ליתנם מכספי מעשר. אולם בפשטות כל שהוא מעבר למחויב מעיקר הדין, גם אם נותן רק לשני אביונים - יכול ליתן ממעשר כיון שאינו בגדר חובה, שנאמר שפורע חובו ממעשר.
344. ראה מג"א ס' תרצה סק"א בשם הש"ה מסכת מגילה, נר מצוה אות ד. משנ"ב שם

יג. ניתן לצאת ידי חובת מתנות לאביונים גם בנתינת דבר מאכל שיכול ליהנות ממנו בפורים³⁴⁵.

יד. במתנות לאביונים איש רשאי לתת לאשה וכן אשה לאיש³⁴⁶.

נשים וקטנים

טו. גם נשים נשואות נותנות מתנות לאביונים בעצמן³⁴⁷. אלא שלמעשה די בכך שהבעל נותן מתנות לאביונים גם עבורה ונכון שיודיע לה על כך³⁴⁸.

טז. גם קטנים שהגיעו לחינוך יקיימו מצוה זו³⁴⁹. ומחנכים גם את הילדים מגיל קטן ביותר לתת מתנות לאביונים ע"י שישומו הכסף בקופת הצדקה³⁵⁰.

ה. משתה ושמה

חיוב השמחה

א. "שמחת פורים גדולה משמחת יום-טוב"³⁵¹. שמחה זו היא בכל רגע ורגע מהמעט-לעת דיום הפורים³⁵².

ב. גם הנשים חייבות במצות משתה ושמה בפורים, כפי שחייבות בשאר מצוות הפורים³⁵³.

ג. אבל בתוך י"ב חודש לפטירת אביו ואמו או בתוך שלושים לפטירת שאר קרוביו עורך סעודת פורים בביתו, ויכול לארח את כל בני ביתו ומשפחתו וחבריו, אבל אין לו ללכת לסעודה הנערכת מחוץ לביתו³⁵⁴. וכן הוא הדין לענין אבל בתוך שבועה³⁵⁵.

זמן הסעודה

ד. מצוה להרבות בסעודת פורים, אולם החובה העיקרית היא לערוך משתה וסעודה ביום³⁵⁶, שכך דרשו חכמים מהמילה "ימי" שבפסוק "ימי משתה ושמה"³⁵⁷.

ה. הגם שאין יוצאים ידי חובה בסעודה בליל הפורים, מצוה להרבות בסעודה גם בלילה³⁵⁸ כדלעיל פ"ד סל"ה.

ו. המנהג לערוך את סעודת פורים לאחר תפילת מנחה, ויש להתפלל בעוד היום גדול³⁵⁹, כך שעיקר הסעודה היא ביום הפורים עצמו אף שנמשכת ללילה שלאחריו³⁶⁰.

ז. ברם, בתי חב"ד העורכים סעודות למקורביהם ורוצים לזכותם בסעודת פורים יכולים לערוך את הסעודה סמוך לשקיעה, באם הדבר יאפשר לאורחים נוספים להשתתף בה, וכמו כן העוסקים במבצע פורים במשך כל היום עד קרוב לסוף היום ויוצא שעורכים הסעודה סמוך לשקיעה ונמשכת בעיקר לאחר מכן³⁶¹, אלא שישתדלו לכל הפחות לאכול כזית קודם השקיעה³⁶².

ח. סעודת פורים בערב שבת (בשנה זו - לבני ירושלים) <ע"פ ההלכה יש מניעה לערוך בערב שבת סעודת מצוה, ובפרט סעודה גדולה כסעודת פורים, שעיקרה משתה היין עד דלא ידע, מפני כבוד השבת, כדי שיוכלו לאכול סעודת שבת לתיאבון³⁶³.

ו. לכן יש לערוך את הסעודה בשעות הבוקר (וראה בהערה)³⁶⁴, ועכ"פ לכתחילה להתחיל אותה קודם "שעה עשירית" (ובשנה זו בירושלים הוא בשעה 14:55) ולברך ברכת-המזון קודם כניסת השבת, ואף בזאת יש להיזהר שזה יהיה באופן שיכול לאכול סעודת שבת לתיאבון³⁶⁵.

ט. באם הסעודה נערכת לאחר חצות, יש להשתדל להתפלל מנחה קודם הסעודה³⁶⁶.

י. אם מברך ברכת-המזון לאחר השקיעה אומר רק "ועל הניסים" ואינו אומר "רצה"³⁶⁷.

יא. יש אפשרות לערוך את הסעודה סמוך לשקיעה ולהמשיכה כסעודת שבת כדין "פורס מפה ומקדש" (כדלהלן), וכך היה נהוג בעבר גם בבית-חיינו בהזדמנויות שונות, אולם בשנת תשד"מ הופסקה הנהגה זו בבית-חיינו, כיון שלא הכל יודעים את ההלכות הנוגעות בזה ויש חשש שחלק מהקהל יטעה וייכשל בכרכות לבטלה וכיו"ב, ובשנת תשמ"ח אף התבטא הרבי כי הפסיקו לנהוג כן בחב"ד³⁶⁸.

יב. מאידך, יש מקומות בהם סדר זה מתאים, ולעיתים אף האפשרות הסבירה ביותר, ויכולים לנהל את הסעודה ע"פ כל ההנחיות ההלכתיות, לכן נסכם ההלכות בקצרה באופן מעשי למעוניינים לעשות כן³⁶⁹.

• יש להתפלל מנחה לפני הסעודה.

• התחלת הסעודה, עם שתיית יין וכו' כראוי בפורים, ולכתחילה עיקר הסעודה צריכה להיות מבעוד יום, לפני השקיעה - ולכן יש לאכול: לכל הפחות כזית פת.

• כשמגיע זמן הדלקת הנרות - מדליקים נרות שבת [ובמקום שאין נשים - לכאורה צריך שאחד המסובים ידליק נרות, בברכה], ולכתחילה על שולחן הסעודה³⁷⁰.

³⁴⁵ ואלף, אולם אין ללמוד מכך גם על איחור תחילת הסעודה, שצריכה להיות עיקרה (ועכ"פ חלק עיקרי ממנה) ביום הפורים עצמו, וכך יש להשתדל לנהוג לכתחילה.

³⁶¹ ויש למצוא מקור קצת לזה, לפי המובא בתרומת הדשן סי' קי, שהיו טרודים במשלוח ומנות ומתנות לאביונים ולכן נמשכו עד המנחה ולא סעדו בשחרית. ע"ש. ואפשר, דהדבר נכון גם לענייננו, כשמרבים במצוות היום ובפרט ביוזכי הרבים בהם. ולהעיר גם מתורת מנחה תשמ"ו ח"ב ע' 835 הע' 64.

³⁶² ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 166.

³⁶³ ראה שו"ע אדה"ו סי' רמט ס"ה ואילך.

³⁶⁴ רמ"א סי' תרצה ס"ב ובמשנ"ב שם סק"י. וראה שיחת ש"פ תצוה תשל"ז (שיחות קודש תשל"ז ח"א ע' 519), שאין צריך לדקדק להתחיל דוקא קודם חצות. ולהעיר מספר השיחות קי"ז הש"ת ע' 37. ובלוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"א, ע' יז כתב שמה טוב להתחיל את הסעודה לפני חצות.

³⁶⁵ לפי שו"ע אדה"ו שם.

³⁶⁶ ראה שו"ע סי' רלב ס"ב.

³⁶⁷ כיון שהולכים אחר תחילת הסעודה - ראה שו"ע אדה"ו סי' קפח ס"ו.

³⁶⁸ ראה שיחות כ"ק אדמו"ר: יום שמחת תורה תשד"מ (תורת מנחה תשד"מ ח"א ע' 323), יום שמחת תורה תשמ"ח (תורת מנחה תשמ"ח ח"א ע' 319). אכן בהתקשרות גל' תשיב ע' 10 (נוה"מ כ"ב): "שמעתי מכמה מרבני אנ"ש שאין זו הוראה כללית לכל מקום ולכל מצב, אלא שחובה על האחראי לדאוג מראש לכך שהמשתתפים יקיימו את כל הפרטים כנדרש".

וראה בהמצוין בלוח יומי הלכה למעשה שם ע' לב הע' 161. וע"ע קובץ הערות וכיארורים גל' אקצב ע' 56 ואילך.

³⁶⁹ בהבא לקמן ראה בהרחבה שו"ע אדה"ו סי' רעא ע"פ ט-יג. ספר המנהגים ע' 57.

³⁷⁰ ראה שו"ע אדה"ו סי' רסג ס"ב. שם כתוב רק שהסעודה תהי' בנרות שבת, אבל לא דוקא שיהיה על השולחן - וכנודע שנחלקו הפוסקים [והמקובלים] האם צריך שדוקא לא יהיו על השולחן וכי' [ראה כה"ח ועוד]. וכן ידוע שהרבנית ע"ה אכן הדליקה על השולחן.

סק"ג.
³⁴⁵ משנ"ב שם סק"ב לפי ריטב"א מגילה ז, א. וראה פמ"ג משב"ז שם סק"א.
³⁴⁶ רמ"א ס"ט תרצה.
³⁴⁷ מג"א סי' תרצה סק"ד. אליה רבה שם סק"ג. משנ"ב שם סק"ה. אגרות קודש ח"כ ע' קעז.
³⁴⁸ הליכות ביתה סי' כד הע' נה בשם הגרש"ז איערבך ע"ה. וראה לעיל פ"ו ס"ד ובהערה שם.
³⁴⁹ ראה לקוטי שיחות ח"א ע' 322, ושם שגם כאלו שרק ספק אם הגיעו לחינוך - יש לנהוג באופן של "ספיקו לחומרא", שיקיימו גם הם, כיון שהוא לכתחילה ובקל בנוגע לעשיית מצוות, שדי חמד כללים מערכת ה' ס"ק ל, מג ועוד.
³⁵⁰ בשיחת ש"פ תרומה תשמ"מ הציע כ"ק אדמו"ר שיערכו כינוסי ילדים ביום הפורים ובמהלכם יקיימו הילדים משלוח מנות ומתנות לאביונים עם חבריהם.
³⁵¹ ראה תורת מנחה תשמ"ו ח"ב ע' 561.
³⁵² תורה אור צא, א. הובא בס' המנהגים ע' 74. וראה בהמצוין בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 167 הע' 157.
³⁵³ ראה בהרחבה לקוטי שיחות ח"ו שיחה ג' לפ' ויקרא.
³⁵⁴ ערוך השולחן סי' תרצה סק"ג. בן איש חי תצוה אות זו. וע"ע להלן בפנים סע"ט.
³⁵⁵ ראה רמ"א יו"ד סי' שצא ס"ב. נטעי גבריאל, ה' אבלות ח"ב, פ"א ס"ד ואילך. ממלכת הכונים סי' כט אות יח.
³⁵⁶ וראה מדריך להל' שמחות (להרב לוי יצחק גרליק שי) פנ"ה הע' 19, שאם הוא שליח העושה סעודה עבור מקורביו במקום השליחות, ישתדל לכתחילה לעשות הסעודה בביתו, אך באם אין הדבר מתאפשר - מותר לו לערוך סעודת פורים אף מחוץ לביתו.
³⁵⁷ שכן גם הוא מחויב במצוות פורים למרות האבלות שעליו, ובאופן נפסק בשו"ע סי' תרצו ס"ו, שחייב בשמחת פורים, "דלא אתי עשה דיחיד דאבלות ודחי עשה דרבים דאורייתא, ולשמח בפורים דברי קבלה נינהו שהם כדברי תורה". ואף שהאבלות אינה נדחית בניצנעא (ראה שם ס"ד), מ"מ חלה עליו חובת השמחה. וראה משנ"ב שם סק"ב ובשע"צ סק"ו.
³⁵⁸ טור ורמ"א ריש סי' תרצה.
³⁵⁹ מגילה שם.
³⁶⁰ טושו"ע שם.
³⁵⁹ רמ"א שם סי' כ. וראה גם נטעי גבריאל ה' פורים, בחלק השו"ת סי' כג. וש"נ.
³⁶⁰ וכך הובא גם בספר המנהגים שם ובלוח כולל חב"ד.
אמנם מובא ש"עיקר התנועות אצל רבותינו נשיאנו היתה נערכת בליל ט"ו, היינו, הלילה שבין י"ד לט"ו" (ראה הביאור בזה בשיחת כ"ק אדמו"ר פורים תשי"ט - תורת מנחה חכ"ה

- בשקיעה [והמדליקים נרות - משעת ההדלקה] מפסיקים לאכול עד לאחר הקידוש.
- בשקיעת החמה (או בצאת-הכוכבים, כדלהלן) - מביאים לחם-משנה, ולקראת קידוש מכסים אותם ואת כל הלחם שעל השולחן.³⁷¹
- בשקיעת החמה, חייבים להפסיק לאכול עד לאחר הקידוש. ובעקרון אפשר לקדש מיד בשקיעה ולאכול, אמנם נהגו להתמתין עד לאחר צאת-הכוכבים.³⁷²
- מוזגים כוס יין לקידוש ואומרים נוסח הקידוש הרגיל, החל מ"שלוש עליכם" וכו' - למעט ברכת "בורא פרי הגפן", אם כבר שתו יין.
- אחרי הקידוש מסירים את הכיסוי מהלחם ובוצעים מהלחם-משנה, כבכל שבת, אך בלי ברכת "המוציא". ואוכלים כביצה פת ולפתות צריכים להקפיד לאכול כזית פת - כדי לקיים מצוות סעודת שבת בלילה ממש.³⁷³
- אם המקדש כבר בדרך ברכת-המזון, וכעת סועד סעודת שבת כרגיל - מברך "בורא פרי הגפן" ו"המוציא", כרגיל.
- בברכת-המזון: מי שאכל גם מבעוד יום וגם בלילה - למנהגו אומר את שתי ההזכרות, "ועל הניסים" ו"רצה", כל אחת במקומה וכן "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת" כו'.³⁷⁴
- אחרי ברכת המזון - קבלת שבת וערבית, ואין צורך לעשות שוב קידוש או סעודה.
- באם התפללו ערבית באמצע הסעודה - אינו מזכיר "ועל הניסים" בברכת המזון.³⁷⁵

טז. **אכילת בשר** < הפוסקים לא הזכירו חובת אכילת בשר בפורים, אולם כמובן שהדבר נכלל בהידור להרבות בסעודה ובשמחה, כמו בלחם.³⁸⁰

יז. **אכילת 'קרעפכין'** < נהוג לאכול 'קרעפכין' [=כיסנים הממולאים בשר] בסעודה וי.³⁸¹

יח. **"עד דלא ידע"** < החובה העיקרית³⁸² היא לשתות יין [דווקא, ולאחר-מכן יכול להוסיף גם שאר משקאות המשכרים]³⁸³ "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", כאשר להגדרה זו פרשנויות רבות: ישנו הפירוש כפשוטו - לשתות בכמות כזו עד שלא ידע להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי,³⁸⁴ וכך מובא בשולחן ערוך³⁸⁵, אולם הרמ"א³⁸⁶ כתב שדי בכך שישתה יותר מרגילותו ומתוך כך ישקע בשינה, ובשנתו הרי אינו מבחין בין ארור המן לברוך מרדכי.

יט. **כ"ק אדמו"ר** הזכיר כמה פעמים את פסק השולחן ערוך, שיש לשתות עד דלא ידע כפשוטו, ואין חוששים שמה ייצא מכך דבר בלתי רצוי ח"ו.³⁸⁷

אכן, ברוב השנים שלאחר גזרת המשקה, הודיע בכתב ובעל-פה שגזירה זו עומדת בתוקפה גם בפורים, בעיקר לגבי תלמידי התמימים, ולכן בכמה מהתועודות פורים במשך השנים, היה מורה שאחד החסידים יוציא ידי חובה את הקהל ב"עד דלא ידע" כפשוטו, אם כי היו איזה פעמים שאף עודד שממנו יראו וכן יעשו.³⁸⁸

כ. הנשים אינן חייבות בשתיית יין עד דלא ידע³⁸⁹, אלא שיש שכתבו שראוי גם להן לשתות מעט יין.³⁹⁰

ברכת-המזון ותפלת ערבית

כא. יש להיזהר שלא יימשך בסעודתו ושתייתו באופן שלא יקרא קריאת שמע ויתפלל תפלת ערבית, וכן לברך ברכת המזון.

כב. גם אם גמר סעודתו בליל ט"ו (או במוקפין - בליל ט"ז) אומר "ועל הניסים" בברכת המזון, כיון שהתחיל ביום³⁹¹. אכן, אם כבר התפלל ערבית באמצע הסעודה - אינו אומר עוד בברכת המזון "ועל הניסים"³⁹².

בני הפרזות ובני המוקפין

כג. גם בני המוקפין צריכים להרבות בסעודה ביום י"ד וכן בני הפרזות צריכים להרבות קצת בסעודה ביום ט"ו.³⁹³

לימוד תורה לפני הסעודה

יג. כתב הרמ"א³⁷⁶: "טוב לעסוק מעט בתורה קודם הסעודה", אך יש ללמוד דבר קצוב ("מעט"), כדי שלא יימשך בלימודו וישכח לקיים סעודת פורים.³⁷⁷

הסעודה

יד. **להרבות בסעודה** < יש להרבות בסעודת פורים בשמחה ובריבוי מאכלים ושתייה בשפע.³⁷⁸

טו. **אכילת פת** < נחלקו הפוסקים האם יש חובה לאכול פת בסעודה זו, ומדברי כ"ק אדמו"ר נראה, שיש להשתדל לכתחילה לאכול פת בסעודה זו, אם כי אין זה חיוב גמור, ויוצא ידי חובתו גם ללא פת.³⁷⁹

ואילו בחדר הרבי, הנרות היו על השולחן העגול שבצד [של הרבי מהר"ש] - אבל אינו ראייה, כיוון שפשוט לא היה מקום על שולחן הלימוד והעבודה של הרבי לכל הדברים.

371. ראה שמירת שבת כהלכתה פמ"ז סי' כ"ה שיש לכסות גם חתיכות הלחם שעל השולחן.

372. כפי הדעות דלהלן שיש לאכול סעודת שבת בלילה ממש, היינו לאחר צאת-הכוכבים.

373. ראה שו"ע אדה"ז סי' רס"ג, ר"ע סי' י.

374. ראה שו"ע אדה"ז סי' קפח שם.

375. שם.

376. שם.

377. ראה תורת מנחם תשמ"ו שם בפנים.

378. ראה שבולי הלקט טז, ולשון המאירי מגילה ז, ב: "חייב אדם להרבות בשמחה באכילה ובשתייה עד שלא יחסר שום דבר", וראה שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רחצ.

379. ז"ל כ"ק אדמו"ר באגרות קודש ח"ה ע' רנו (הובא גם בשוה"ג לספר המנהגים שם): "אם יש חיוב לאכול פת בפורים - ראה הדעות בזה במג"א סי' תרצה סק"ט ובבאר היטב שם. במור וקציעה מחייב בפת וכ"כ בנימוקי אורח חיים (לבעהמח"ס מנחת אלעזר) ומציין לתוס' ברכות לח, א. א. אבל בברכי יוסף סי' תרצה כתב דיצא בלא לחם. וכן מוכח דעת רבינו הזקן בשו"ע שלו סי' קפז סי"ח ובסידורו דאינו חוזר בברכת המזון אם שכח 'ועל הניסים'. אבל צע"ק ממה שכתב שם סי' קפח סי': "וישמחת" . . . ואין . . . שמחה בלא אכילת לחם כו'. ע"ש. ואכמ"ל."

הרי שפסק בנדו"ד כהברכי יוסף (ממה שכתב "אבל הברכי יוסף", וכידוע בכללי הפוסקים בזה - ראה כללי הפוסקים וההוראה מ"ש"ע אדה"ז כלל קמא. וש"ג) והוכיח הדברים מההלכה שהובאה גם בשו"ע אדה"ז ובסידורו שהשוכח "ועל הניסים" בברכת המזון בפורים אינו חוזר והיינו לפי הכלל שבמקום שאין חובה לאכול פת אינו חוזר על מה ששכח בברכת המזון. ומאידך מקשה צע"ק מההלכה דאין שמחה בלא לחם, אבל אי"ז כדי לשנות המסקנה שאין חובת אכילת פת בפורים, אולם ההוגשה ש"צא בלא לחם", אבל לכתחילה יש להשתדל בזה, ולפי ההלכה דאין שמחה בלא לחם". וכדברים האלו כ"כ הריטב"א מגילה ה, ב ד"ה משתה. ודברי הברכי יוסף הנ"ל הובאו גם בשערי תשובה שם סק"א ובכף החיים סק"ג. וכ"כ בשו"ת שבת הלוי ח"ד סי' נד אות ב. ואכמ"ל.

380. ראה אגרות קודש שם, שאף שהזכרה חובה זו ברמב"ם הל' מגילה פ"ב הט"ו דבריו לא הובאו בפוסקים. אכן, הגם שאין זו חובה - ודאי שיש מעלה באכילת בשר בסעודה. ולהעיר משיחת כ"ו שבת תנש"א (תורת מנחם תנש"א שם ע' 294 ובהערות 5-24).

381. ראה ספר המנהגים ע' 58 הע' 11.

382. ודנו הפוסקים אם עיקר חובת השתייה היא בסעודה דוקא, וברמב"ם הל' מגילה פ"ב הט"ו מפורש שהשתייה היא חלק מהסעודה ("כיצד חובת סעודה זו? שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה ושותה יין עד שישתכר ויירדם בשכרותו"). אכן בשו"ע הובא דין השתייה כדין בפני עצמו בלא קשר לסעודה. וראה גם העמק שאלה סי' יב. שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' תצא.

383. כ"ק אדמו"ר הקפיד לעשות סעודה זו ביין דוקא [וכמו שכתבו הראשונים בזה, ד"לבסומי" היינו ביין דוקא], ולאחר מכן, בהתועדות היה שותה 'משקה' (כפר ח"ד גל' 1848 ע' 28).

384. כך מובא ברמב"ם שם. וכן משמעות האבודרהם הנזכר לעיל. וכן פסק הב"ח בסי' תרצה.

385. שם סי"ב.

386. שם, בשם המהרי"ל ועוד. וראה גם פמ"ג שם.

387. ראה לקוטי שיחות ח"לא שיחה ב' לפורים. שיחת פורים תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 454). ובכ"מ.

388. ראה בהמצויין באוצר מנהגי חב"ד ע' רצ. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 167.

389. שו"ת שבת הלוי ח"י סי' יח אות ב. הליכות בת ישראל פכ"ב סי' ט. מועדים וזמנים סי' קצ.

390. ראה חזון עובדיה פורים ע' קעו. ועוד.

391. שו"ע סי' תרצה סי"ג.

392. שו"ע אדה"ז סי' קפח סי"ו.

393. ראה רמ"א שם. תורת מנחם ח"ה שם.

ט. שושן פורים

פורים דמוקפין

א. הגם שברוב המקומות עושים את הפורים ב"ד באדר, בערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון, ובראשם ירושלים עיה"ק, עושים את הפורים בט"ו באדר. לכל דיני ומנהגי חג הפורים ראה לעיל פרק ד' ואילך.

הספד ותענית ואמירת תחנון

ב. אין אומרים תחנון, בין בערי הפרוות ובין בערים המוקפות חומה³⁹⁴.

ג. כאמור לעיל (פ"ד ס"ב-ג) יום זה אסור לכולם בהספד ובתענית³⁹⁵. ואין אבלות נוהגת בו, למעט בדברים שבצנעא³⁹⁶.

עשיית מלאכה

ד. כאמור לעיל (פ"ד ס"ה) המנהג הוא לא לעשות מלאכה רק ביום שקוראים בו המגילה, כלומר ב"ד לבני הפרוים ובט"ו לבני המוקפים.

משתה ושמה

ה. גם לבני הפרוים מצוה להרבות קצת במשתה ושמה ביום ט"ו³⁹⁷.

ו. אכן, אודות משתה ושמה בליל ט"ו לבני הפרוים - נחלקו האחרונים אם יש בזה מצוה³⁹⁸, שכן אף על הסועד סעודת פורים בליל י"ד נאמר שלא יצא ידי חובתו, כיון שענין הסעודה והפרסומי ניסא שייך ליום³⁹⁹. אך למרות זאת יש ענין בשמחה בו, כיון שמחבר בין ב' הימים ד"ד וט"ו⁴⁰⁰.

ז. כ"ק אדמו"ר עורר כי בימים שלאחר הפורים יש עוד להוסיף בשמחה, שכן מצטרפת אז סיבה נוספת - של "מיסמך גאולה לגאולה", גאולת פורים לגאולת פסח⁴⁰¹.

י. בן כרך ובן עיר

התחייבות במצוות הפורים

א. קיים דיון רחב בפוסקים אודות "בן עיר", היינו בן ערי הפרוות החוגג פורים ביום י"ד, הבא לעיר המוקפת חומה, שם חוגגים ביום ט"ו, האם מתחייב במצוות הפורים כ"בן כרך" או שמא נשאר כ"בן עיר" למרות שהגיע לכרך ולהיפך.

לשאלה זו השלכות רבות על קיום מצוות היום, וכן במקרים

שמוטל עליו לקיים - יש לדון אם גם יכול להוציא אחרים מבני אותו מקום במצוותם, ונפרט בזה חלק מעיקרי הדינים, כאשר בכל ספק יש לשאול רב מורה-הוראה⁴⁰².

ב. מאחר שלדעת רוב הפוסקים הולכים לפי מקום האדם בעלות-השחר, לכן בן עיר, שחגג פורים ביום י"ד ורוצה לבוא לירושלים ביום ט"ו, עליו להגיע לאחר עלות-השחר דיום ט"ו ובכך לא יתחייב שוב במצוות הפורים.

וכן אם היה בירושלים בליל י"ד, עליו לחזור לעירו באותו הלילה (לפני עלות השחר) בכדי שיתחייב במצוות הפורים כבני עירו, או שישאר בירושלים עד לאחר עלות-השחר דיום ט"ו ויתחייב בכל מצוות הפורים בירושלים, ביום ט"ו.

ג. בן עיר שהיה בליל י"ד בירושלים וכוונתו לחזור לעירו באותו הלילה, כיון שבעלות-השחר יהיה במקומו, יכול לקרוא את המגילה בליל י"ד בירושלים או בחזרתו לעירו באותו הלילה. וכן אם יצא מביתו לירושלים לאחר עלות-השחר דיום י"ד - יכול לקיים את שאר מצוות היום בירושלים ביום י"ד (ומשלוח מנות ומתנות לאביונים יקיים לכתחילה באמצעות שליח שיתן בעירו לבני העיר).

וכן להיפך, בן ירושלים שהגיע לערי הפרוות ביום י"ד לאחר עלות-השחר ונשאר שם בליל ט"ו ובדעתו לחזור לירושלים באותו הלילה - יכול לקרוא שם את המגילה כמנהגו או בחזרתו לירושלים באותו הלילה, וכן אם יצא מירושלים לערי הפרוות במהלך יום ט"ו ויכול לקיים בה את שאר מצוות הפורים כמנהגו (ומשלוח מנות ומתנות לאביונים יקיים לכתחילה באמצעות שליח שיתן עבורו בירושלים לבני המקום).

ד. בן עיר שהיה בירושלים בעלות השחר דיום י"ד וחוזר לעירו במהלך אותו היום, נמצא שלא התחייב כלל במצוות הפורים, כיון שבעלות השחר דיום י"ד היה בירושלים, ושם אינו חייב במצוות הפורים, ובעלות השחר דיום ט"ו הוא נמצא בעיר ושוב אינו חייב במצוות הפורים, ולכן אין לו לעשות כן, או שישאר בירושלים עד עלות השחר דט"ו ויקיים שם את מצוות היום כבן ירושלים.

ה. בן עיר שנסע לירושלים במהלך יום י"ד ובדעתו להישאר לישון בירושלים בליל ט"ו - מתחייב שוב במצוות הפורים ביום ט"ו. אמנם מאחר שיש הסוברים שלא יכול להתחייב שוב במצוות הפורים, לכן לא יעשה כן לכתחילה, ואם נאלץ לעשות זאת, הרי שבאשר לקריאת-המגילה - ישמע את ברכות המגילה בט"ו מאחר⁴⁰³.

אבל להיפך, בן ירושלים הנוסע בליל י"ד לעיר אחרת ונשאר שם עד ליל ט"ו ואז חוזר לירושלים, מחוייב במצוות הפורים ב"ד, וכן מתחייב שוב בט"ו בכל מצוות היום, ויכול לברך בעצמו את ברכות המגילה.

ו. בן ירושלים שקרא מגילה בליל ט"ו, לא יסע ממקומו לישון בעיר, שכן לא יהיה בעלות-השחר בירושלים ונמצא שנפטר ממצוות הפורים ביום, ולכן יישאר לישון בירושלים. אך אם הוכרח לעשות כן - יקרא בט"ו בלא ברכה⁴⁰⁴.

394. סידור אדה"ו קודם למצנח יענך.

395. מגילה ה, ב. במגילת תענית. וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ג. טוש"ע ס' תרצו ס"ג.

396. ראה טוש"ע י"ד ס' תא ס"ז. רמ"א א"ח ס' תרצו ס"ד.

397. כן כתבו רבים מהראשונים - ראה ספר המנהגים למהר"ם, אגודה, תוס' מגילה ו, ב ד"ה ו' אליעזר וכן במאר מדבריהם שם ד, א ד"ה פסק. וכן משמע בר"ן שם ג, ב בדפי הרי"ף ד"ה אלא מקרא (אבל בריטב"א שם ה, ב משמע שקרא אסור בהספד ובתענית ואינו מחוייב במשתה ושמה, וראה גם הגהות ה"ר פרץ לסמ"ק]. ולהלכה, כתב הרמ"א ס' תרצה ס"ב, שחייב במשתה ושמה קצת בשני הימים. מאידך, דעת ביהג"ר א שם שלכל אחד חיוב משתה ושמה ביום ולא בשני הימים.

398. הלבוש שם ס"א כתב שיש בזה מצוה ושכן המנהג, אולם הפמ"ג בא"ק ס"א כתב שאין חיוב משתה ושמה קצת אלא בט"ו ביום ולא בלילה, וראה גם לבושי שרד על המג"א ס"ב.

399. ראה טוש"ע ריש ס' תרצה. מג"א שם ס"ב.

400. ראה בהרחבה שיחת פורים תשי"ט (תורת מנחם חכ"ה ע' 138 ואילך. ו"ש).

401. ראה בהרחבה שיחת כ"ק אדמו"ר פ' פרה תשל"א (תורת מנחם תשל"א חס"ג ע' 354). וראה עוד טעם בזה בלקוטי שיחת ח"ד ע' 1274, וטעם נוסף בשיחת ש"פ ויקהל-פקודי תשכ"ח (תורת מנחם חנ"ב ע' 187). וראה גם מענה כ"ק אדמו"ר שנדפס בליקוט מענות קודש תשנ"ו ע' 60.

402. בכל הבא לקמן ראה שו"ע ס' תרפח ס"ב ומשנ"ב שם סק"ב, לפי מגילה יט, א וירושלמי מגילה פ"ב ה"ג. פסקי תשובות שם אות ט"ז. ו"ש"ג.

403. כדי לחשוש לשיטת הרא"ש ודעימיה דאזלינן בתר מקומו בליל י"ד, וכיון שכבר קיים מצוות הפורים בפרוות שוב לא נתחייב שוב במצוות הפורים, ומפרשים דברי הירושלמי שם: "בן עיר שקר דירתו בליל ט"ו חייב כאן וכאן" שהכוונה היא בתמיה, היינו שלא יכול להיות שיתחייב פעמיים במצוות הפורים. ולכן, כדי לחשוש לשיטת אלו מוטב שלא להיכנס למצב זה, ואם בכל זאת נאלץ לעשות כן ישמע הברכה מאחר. וע"ע פסקי תשובות שם הע' 100-101. ו"ש"ג.

404. כדי לחשוש לשיטת הרא"ש ודעימיה, שפירשו דברי הירושלמי שם: "בן כרך שקר דירתו לעיר בליל ט"ו פטור מכאן ומכאן" שהכוונה היא בתמיה, היינו דא"א להיפטר ממצוות הפורים לגמרי, וכיון שכבר היה בליל ט"ו בכרך התחייב במצוות הפורים בכרך אף שקר לעיר ולא יהיה בכרך בעלות השחר, ולכן אפשר לסמוך על דבריהם בשעת הדחק ולקרוא בלא ברכה - ראה פסקי תשובות שם ובהע' 81.

ד. אין שוטפים את הפה ביום התענית⁴¹⁵. אכן מי שיש לו צער בדבר וכיו"ב, יש מקום להקל לשטוף פיו ואף לצחצח שיניים, אך יזהר ביותר לכופף ראשו ופיו למטה שלא יבלע את המים⁴¹⁶.

עבודה רוחנית

ה. תורה, תפלה וצדקה > ביום התענית יש להוסיף בתורה תפילה וצדקה⁴¹⁷.

- ו. צדקה > נוהגים להרבות בצדקה ביום התענית⁴¹⁸.
- ז. הוספה זו בצדקה צריכה להיות הן בכמות והן באיכות על-ידי תנינה בסבר פנים יפות⁴¹⁹.
- ח. ראוי לזכור את ירושלים החריבה ביום צום תעניתנו, ולפקוד יושביה בצדקה לקופת רבי מאיר בעל הנס זי"ע לצדקת הישוב⁴²⁰.
- ט. הפצת היהדות והפצת המעיינות > כן יש להוסיף גם בצדקה ורוחנית - על-ידי הפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות⁴²¹.
- י. תשובה > ביום התענית יש לקיים את ענין התשובה במעשה בפועל - על-ידי חרטה גמורה על העבר וקבלה טובה על העתיד⁴²².

תפילה

יא. השליח-ציבור אומר "עננו" בחזרת הש"ץ בין ברכת "גואל" ל"רופא" אף אם יש רק שלושה מתענים⁴²³ ובוודאי אם יש עוד שבעה שאכלו פחות מכשעור⁴²⁴.

יב. מי שאינו מתענה לא ישמש כשליח-ציבור⁴²⁵, אבל אם אין מישהו אחר - יכול לשמש כשליח-ציבור, אך ב"עננו" לא יאמר "ביום צום תעניתנו" אלא "ביום צום התענית הזה"⁴²⁶.

סליחות

יג. אומרים סליחות⁴²⁷ בתוך תפילת שחרית⁴²⁸, לאחר תחנון לפני "אבינו מלכנו"⁴²⁹.

יד. באם הצום חל בימים שני וחמישי, אומרים את הסליחות לאחר "כי אין עוזר", לפני "אבינו מלכנו", ובצום גדליה - לפני "שומר ישראל"⁴³⁰. ויש שכתב שבכל הצומות יש לאומרם לפני "שומר ישראל"⁴³¹.

טו. לא נוהג לשליח-ציבור מתעטף בטלית לסליחות של תענית-ציבור באם אינו נשוי⁴³².

ז. בן עיר שיצא ידי חובתו ביום י"ד והגיע לירושלים בליל ט"ו, לכתחילה לא יקרא מגילה עבור בן ט"ו, שכן לרוב הפוסקים אינו יכול להוציאו ידי חובתו⁴⁰⁵.

ואם כוונתו להישאר בירושלים ולהיות שם גם בעלות-השחר של יום ט"ו, כיון שלדעת כמה פוסקים נעשה מחויב בדבר⁴⁰⁶, הנה במקום שאין שם מישהו אחר שיכול לקרוא עבור בני ט"ו - יכול לקרוא להם, אולם לא יברך על קריאתו, אלא יברכו השומעים⁴⁰⁷.
באם הגיע לירושלים רק ביום ט"ו - לכל הדעות אינו מחויב במצוות הפורים בירושלים וודאי שאינו יכול להוציא אחרים ידי חובתם.

ח. בן ירושלים המגיע לערי הפרוות בליל י"ד ודעתו לחזור באותו הלילה, יש יותר מקום לומר שכן ייחשב למחויב בדבר⁴⁰⁸, מאחר שיום י"ד הוא זמן קריאה לכל⁴⁰⁹. אך כיון שגם דין זה אינו מוסכם להלכה, שכן ט"ו יוציא בן י"ד בקריאתו⁴¹⁰, לכן לכתחילה לא יעשה כן, אך במקום שצריכים לו - יכול לקרוא להם, אולם לא יברך על קריאתו, כנ"ל.

ואם כוונתו להישאר בירושלים ולהיות שם גם בעלות-השחר של יום י"ד, הרי הוא מתחייב בכל מצוות היום ויכול לכתחילה להוציא גם אחרים ידי חובת קריאת המגילה.

באם חזר לירושלים בליל ט"ו על מנת לישון שם, הרי הוא מתחייב בכל מצוות היום, ויכול לכתחילה להוציא גם אחרים ידי חובת קריאת המגילה.

הוספה:

דיני תענית ציבור

אכילה קודם עלות-השחר

- א. זמן התענית הוא מעלות-השחר עד צאת-הכוכבים⁴¹¹.
- ב. אם הולך לישון ורוצה לקום ולאכול קודם תחילת זמן התענית - דהיינו לפני עלות-השחר - יש לו להתנות כן קודם השינה⁴¹², ולכתחילה צריך להתנות זאת בפיו בפירוש. אם שכח להתנות - אין לו לאכול כלל קודם עלות-השחר, אך אם רגיל לשתות כשקם משנתו - מותר לו לשתות⁴¹³.
- ג. תוך חצי שעה קודם עלות-השחר אין להתחיל סעודת קבע, אפילו סעודה קטנה, אבל טעימה (היינו אכילת פירות וירקות, מזונות עד כביצה, ושתייה אפילו הרבה) - מותרת⁴¹⁴.

405. ראה ירושלמי שם שכן עיר אינו מוציא בן כרך י"ח, והביאוהו רבים מהראשונים - ראה תוס' יבמות יד, א ד"ה כי רשב"א מגילה ב, א. וכ"כ הריטב"א שם משמו. ר"ן א, ב מדפי הרי"ף ד"ה ויש לשאול. מאירי יט, א. וכן פסקו כמה אחרונים להלכה - ראה פרי"ח סי' תרפח סק"א. פמ"ג שם משב"ז סק"ד. משב"ב שם סק"ח. שו"ת הר צבי סי' קכא (ע' רנג-ד). ועוד. אכן דעת הראב"ה סי' תקסב שהובא במדרכי מגילה רמז תשעה דשפיר מוציא י"ח, כיון דקיי"ל דמי שיצא מוציא.
ואע"פ שיש כלל בכל התורה שמי שיצא במצוה יכול להוציא אחרים בה מדין ערבות, שכל ישראל ערבים זה לזה - אבל כאן אינו נקרא בן י"ד "מחויב בדבר" כלל בקריאה של בן ט"ו (ראה נמוקי יוסף מגילה ב, א. מאירי שם), לשיטת אלו, היות ויש כאן חיוב נפרד, כאמור.
406. כשיטת רש"י מגילה יט, א. וכן מבואר בירושלמי שם שהביאוהו כמה מהראשונים.
407. דאף שכאן הוא ספק ספקיא, שמה הלכה שנחשב בן ט"ו מצד עצמו, וגם אם לא שמה הלכה שכן י"ד יכול להוציא בן ט"ו - הלא דעת אדה"ו בסידורו ה"ל ציצית שגם בספק ספקיא אמרינן ספק ברכות להקל.
408. ירושלמי שם.
409. ראה נמוקי יוסף ומאירי שם. וכן פסקו הרשב"א והריטב"א שם. אבל עיין בפסקי הריטב"א ה"ל ברכות פ"ה ה"ג. שו"ת הר צבי סי' קס.
410. שכן בירושלמי הוא בעיא דלא איפשטא, וכ"כ הנמוקי יוסף שם. וכן דעת הפר"ח שם שאינו מוציא כלל בן י"ד לפי מה שמדייק בבבלי. ודעת הפמ"ג שם שיוצא בדיעבד. והביא פלוגתא זו במשנ"ב שם סק"ח.
411. ראה שו"ע סי' תקסב ס"א וסי' תקסד ס"א.
412. שו"ע סי' תקסד שם.
413. ראה המובא בפסקי תשובות סי' תקסד אות ב ובהערות שם. וש"נ.
414. והיינו מצד איסור אכילה קודם התפילה, וכפי שהאריך בזה בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' נב (וכ"כ עוד אחרונים). [וראה לוח יומי הלכה למעשה (להרב יוסף ישעיה ברין שי') דיני בין המצרים תשפ"א ובהע' 40. וראה גם קובץ הערות וביאורים גל' א' עמ' 81-2. והוא דלא כמי'ש בהתקשרות גל' קא שם, שלא נאמרה הנבלה זו אלא בתענית של תשובה ולא בשאר תעניות].

415. ראה משנ"ב סי' תקסו סק"ג. היום יום כ"ב מנחם אב.
416. משנ"ב שם סק"א.
417. שיחות כ"ק אדמו"ר: עשרה בטבת תשמ"א (לקוטי שיחות ח"כ ע' 531). תענית אסתר תשמ"מ (תורת מנחם תשמ"מ ח"ב ע' 1170). וראה בשיחת עשרה בטבת תשמ"ב (תורת מנחם תשמ"ב ח"ב ע' 653) ראה מפסוק למנהג זה.
418. ראה כף החיים סי' תקסו סק"ו. לקוטי שיחות חכ"ה ע' 470. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ משפטים תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ב ע' 280 הע' 32).
419. שיחת כ"ק אדמו"ר עשרה בטבת תשמ"ו (תורת מנחם תשמ"ו ח"ב ע' 291).
420. לוח כולל חב"ד.
421. שיחת כ"ק אדמו"ר שבעה עשר בתמוז תשמ"ו (תורת מנחם תשמ"ו ח"ד ע' 114).
422. שיחת כ"ק אדמו"ר תענית אסתר תשמ" (שיחות קודש תשמ" ח"ב ע' 268).
423. ספר המנהגים ע' 45. לפי פסקי דינים צמח צדק או"ח סי' תקסו סק"ג. שו"ת צמח צדק או"ח סי' ח (ובמהדורת תשע"ח: סי' צג).
424. ספר המנהגים שם.
425. שו"ע סי' תקסו ס"ה ובמנ"א שם סק"ז.
426. מג"א סי' תקסא סק"ג.
427. ספר המנהגים ע' 45.
428. לפי ספר המנהגים ע' 45 הע' 3*, בהשוואה לסליחות צום גדליה. ולפ"ו, מאחר ששם המנהג לפועל לאומרם בתוך סדר התפילה כ"ה בשאר תענית ציבור.
429. סידור אדה"ו.
430. בלוח כולל חב"ד [דארץ-ישראל. אבל ראה השינויים בלוח דחול' בקובץ הערות וביאורים שבהערה הבאה] כתב שאומרים הסליחות לפני "אבינו מלכנו". וכן כתב בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 265 ושכן נהגו במנין כ"ק אדמו"ר.
מאייר, בצום גדליה אומרים הסליחות לפני "שומר ישראל" (ספר המנהגים ע' 53), וזהו מפני ש"שומר ישראל" יש כבר בתוך סדר הסליחות של צום גדליה. וראה גם קובץ פרדס חב"ד גל' 13 ע' 205.
431. ראה בהרחבה קובץ הערות וביאורים גל' א' עמ' 47 ואילך. וש"נ.
432. כך המנהג לפועל, למרות שבסליחות קודם ראש-השנה נהגו כן. וראה בנתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ב ע' 4, שיתכן שטעם הדבר לעטיפת התלית הוא משום אמירת י"ג מדות הרחמים שבסליחות, ואף שבכל יום אומרים אותם - הרי זה חלק מסדר התפילה, ולכן יש מקום לחלק בין הסליחות שקודם ראש-השנה, שאומרים אותם שלא בסדר התפילה, שאז

תפילת מנחה

ל. נוהגים להתפלל מנחה בשעה מאוחרת [יחסית]⁴⁴⁹.

לא. יש שכתבו שעל השליח-ציבור להתחיל את החצי-הקדיש שלאחר קריאת-התורה ולפני תפילת שמונה-עשרה לאחר הכנסת ספר-התורה לארון-הקודש⁴⁵⁰. אכן רבים נוהגים לומר הקדיש לאחר הגלילה ולהאריך בו עד הכנסת ספר-התורה לארון הקודש, ככתפלת מנחה של שבת⁴⁵¹.

לב. בתענית אסתר במנחה⁴⁵² אין אומרים תחנון ולא "אבינו מלכנו", בין בערי הפרוות ובין בערים המוקפות חומה⁴⁵³.

דברי כיבושין

לג. נוהגים לשאת "דברי כיבושין" ביום התענית בזמן תפילת מנחה⁴⁵⁴.

לד. דברים אלו אומרים אותם בשפה המדוברת ויש לדבר בהם על העניינים העומדים על הפרק⁴⁵⁵.

לה. במספר הזמניות הבהיר כ"ק אדמו"ר שאמירת "דברי כיבושין" אינה עניין של מוסר ח"ו, אלא אדרבה - ענין של "יכבוש עוונותינו ותשליך במצולות ים" וגו'⁴⁵⁶, דברים בזכותם של בני ישראל, ולעורר את ישראל לתשובה⁴⁵⁷.

לו. "דברי כבושין" צריכים להיות באופן שיביאו לידי מעשה, ובפרט מעשה הקשור עם ענין התענית - תשובה אשר עניינה הוא חרטה על העבר וקבלה על הבא⁴⁵⁸.

לז. יש לפעול שינהיגו מנהג זה, ובמקומות בהם מתאפשר להנהיגו - יש לשאת לכל-הפחות דברים קצרים או לומר מזמור תהלים המתאים לכך⁴⁵⁹.

לח. במקומות שלא ניתן לשאת דברי "כיבושין" יש לפחות להרהר אותם במחשבה⁴⁶⁰.

טז. נכון ששליח-הציבור יעבור תחילה על סדר הסליחות ובפרט על הפיוטים, לדעת לכל הפחות את פירוש המילים⁴³³.

יז. את המילים "הנשמה לך" מתחיל השליח-ציבור בקול רם⁴³⁴.

יח. באמירת "עננו" מסיים שליח-הציבור בקול רם בכל המקומות המסומנים בשתי נקודות⁴³⁵.

יט. בסיום הסליחות נוהגים אנ"ש לשיר את הניגון 'רחמנא דעני' בניגון שלימד כ"ק אדמו"ר בשמחת תורה תש"כ.

כ. יחיד האומר סליחות לא יאמר י"ג מדות⁴³⁶, גם לא בניגון ובטעמים⁴³⁷.

כא. יחיד אינו אומר גם הפיוטים שבלשון תרגום כמו "מחי ומסי"⁴³⁸, אך יש שכתבו שמדברי אדה"ז בסידורו ניתן להבין שיחיד אומר גם פיוטים שבלשון תרגום⁴³⁹.

כב. אם נערכת ברית-מילה בבית-הכנסת או אם נמצא חתן בבית-הכנסת - אין אומרים תחנון אבל אומרים סליחות ויודיו כרגיל⁴⁴⁰.

כג. "אבינו מלכנו" האריך

כד. כאשר אין אומרים תחנון⁴⁴¹ אין אומרים "אבינו מלכנו"⁴⁴².

קריאת-התורה

כה. קוראים "יוחל" אף אם יש רק שלושה מתענים⁴⁴³.

כו. באם הצום חל בשני וחמישי ואין שלושה מתענים - יקראו מפרשת-השבוע, כבכל שני וחמישי⁴⁴⁴.

כז. מי שאינו מתענה - לא יעלה לתורה, ואם קראוהו, הנה באם חל הצום בימים שני וחמישי - בשחרית יעלה בדיעבד, אך במנחה או בימים אחרים - אף בשחרית לא יעלה, ואם צר לו להודיע שאינו מתענה מפני חילול השם - יעלה בכל מצב⁴⁴⁵.

כח. בפסוק "ויקרא בשם ה'" יש לקרוא להפסיק בין המילים "בשם ה'", כי בפסוק הוא בטעם טפחא, שהוא טעם מפסיק⁴⁴⁶.

"אגרא דתעניתא"

כט. בימי התעניות נוהגים לתת לצדקה לפני תפילת מנחה "אגרא דתעניתא"⁴⁴⁷, ויש נותנים לפי עלות הסעודות שהיו אמורים לאכול היום⁴⁴⁸.

דוקא מתעטף השליח-ציבור בטלית גם אם אינו נשוי, לבין סליחות דשאר תענית-ציבור הנאמרות בסדר התפילה, כנ"ל בפנים.

433. ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ז ע' שסג. חי"א ע' שנג וע' חטו ועוד - אודות תפילות הימים הנוראים. ובהלכות ומנהגי חב"ד ע' 303 הע' 80, שלכאורה הוראה זו שייכת גם לסליחות. וכ"כ בנתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ב ס"ג.

434. ליקוט טעמים ומקורות לסליחות ע' 143.

435. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' כח.

436. לוח כולל חב"ד. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ג ע' קלח.

437. ע"פ מענה כ"ק אדמו"ר, הובא בכפר חב"ד גל' 585 ע' 54. היכל מנחם ח"ג ע' רסה. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 301 (ושם), שזה למרות האמור בעניין זה בשו"ע ונו"כ שם, וגם במטה אפרים שם סכ"א, שיחיד יכול לומר מנהגי חב"ד ע' 301 הע' 68. וראה בקצה המטה שם, שמביא את חילוקי הדעות השונות בזה. וצ"ע.

ובשבב המועדים ע' 8 הע' 12 העיר שמה שבלוח כולל חב"ד לא מוזכר שאינו אומר גם "זכר לנו היום ברית שלוש עשרה" משמע שאנו נוהגים כהדעות שאף יחיד אומר תיבות אלו. 438. לוח כולל חב"ד.

439. ראה התקשרות גל' ס ע' 20 הע' 8 שדייקו כן מדברי אדה"ז שיחיד אינו אומר רק את ה'יקום פורקן' השני. ע"ש. וראה גם סידור רבינו זקוק עם ציונים והערות ע' שח. קובץ הערות וביאורים גל' תרא ע' 21 ואילך, והמשך הדיון בגיליונות תרג ותרה. בירורי מנהגים - מועדים ע' 108 ואילך. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 301 הע' 68. ולהעיר, שבליקוט טעמים ומקורות לסליחות לא ציין כ"ק אדמו"ר שלא אומרים זאת ביחיד.

440. השלמה לסי' קלא ס"ו (שו"ע אדה"ז ח"ד ע' תכה).

אך בעלי השמחה עצמם לא יאמרו אף סליחות - כך נוהגים כיום בבית חינו. וראה לוח יומי הלכה למעשה, תשרי תש"פ, ח"א ע' כו. וראה להלן בפנים אודות אבינו מלכנו.

441. כגון כשיש חתן או ברית מילה וכדומה.

442. שיחת כ"ק אדמו"ר ו' תשרי תשל"ה (שיחות קודש תשל"ה ח"א ע' 48). ולהעיר משיעורי הלכה למעשה ח"א סי' עג אות ד.

443. ספר המנהגים ע' 45. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ז ע' שיג.

444. לוח כולל חב"ד.

445. לוח כולל חב"ד, שבח המועדים ע' 35.

446. לוח כולל חב"ד.

447. ברכות ו, ב: "אגרא דתעניתא - צדקתא" וברש"י שם ד"ה אגרא דתעניתא: "שנותנין צדקה לערב, לפרנסת העניים שהתענו היום".

448. אליה רבה סי' תקסו סק"ב. משנה ברורה סי' תקסו סק"ב. הובא ונתבאר בשיחת כ"ק אדמו"ר מוצאי שושן פורים תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 460 ובהע' 35 שם).

449. ספר המנהגים ע' 48.

ושם בהערה מלקוטי דיבורים ח"א ע' קח, שכן דייקו לנהוג בליובאוויטש. ושאל הכוונה שהתפללו לאחר שקיעת החמה אלא בשעה מאוחרת - בי"ז תמוז בשעה שמונה ובתשעה באב בשעה שבע. ובהלכות ומנהגי חב"ד ע' 131 הע' 74 כתב שזהו לפי שו"ע אדה"ז סי' קכט ס"א. והוסיף שם שכ"ק אדמו"ר בפועל התפלל מנחה גם בתענית ציבור בשעה הקבועה - 15:15, אך העיר שם שיתכן שזהו בהתאם לסדרי הישיבה.

450. ראה סידור רבינו זקוק עם ציונים מקורות והערות מנחה של שבת הע' 6, שכן משמע מדברי השער הכולל. וראה בהרחבה קובץ הערות וביאורים גל' א'קכח ע' 87 ואילך. וכך נהג כ"ק אדמו"ר, כפי ניתן לראות בבירור במראות-קודש מצום גדליה ועשרה בטבת תשמ"ט. וכך כתב הרב חיים שאול ברוק שי' בהתקשרות גל' אמו ע' 14, שכן נהג כ"ק אדמו"ר בשנת האבילות על הרבנית ע"ה (למעט בתענית אסתר).

451. וכך נהגו בבית-חינו.

452. מלבד כשמקדימים התענית ל"א אדר, שאז אינו ערב פורים - לוח כולל חב"ד.

453. סידור אדה"ז קודם למנצח יעני.

454. שיחת כ"ק אדמו"ר אור לעשרה בטבת תשל"ח (לקוטי שיחות ח"ב ע' 352). וראה גם שיחת עשרה בטבת תשל"ח (שם ע' 360), שלמרות שענין זה לא מצינו שנהגו בו רבותינו נשיאנו ולחדש עניין דרושה זהירות מיוחדת, אבל דובר כבר כמה-פעמים שכשמדובר בעניין המוסיף ביראת שמים ובקיום המצוות אזי זה מעורר ומעודד לנהוג כך.

455. שם.

456. מיכה ז, יט.

457. שיחת כ"ק אדמו"ר ח"י תמוז תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ד ע' 45). ספר השיחות תשנ"ב ע' 230 הע' 40.

458. שיחת כ"ק אדמו"ר תענית אסתר תשמ" (שיחות קודש תשמ"ח ח"ב ע' 260).

459. שיחת אור לעשרה בטבת תשל"ח שם.

460. שם, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה שזה יבוא לידי פועל ממש (שם).

יש לכם שאלות
בהלכות חג הפורים?

פורים כהלכה!

דואר אלקטרוני
בשליחת שאלה
למוקד:
halacha144@gmail.com

הודעות SMS
בשליחת הודעה
למספר המוקד:
055-7000144

מענה טלפוני
בחיוג
למספר המוקד:
055-7000144

אפליקציה
הורידו נכשין בחנות
האפליקציות:
מוקד הלכה חבי"ד

מוקד הלכה זמין לשאלותיכם
במגוון דרכי התקשרות:

Grandel

אל תהיה חצי רב!

המכון הגבוה ללימודי הלכה ורבנות מציג:

**קורס דיינות
הלכה למעשה!**

**תוך שנה אתה
סוען רבני!**

הבינאי

המכון הגבוה ללימודי הלכה ורבנות

למידה
ויזואלית

שעתיים
בשבוע

הצלחה
מובטחת

מיטב
המרצים

1-700-55-770-1
havineini.co.il

// **אני פשוט מתפעל!** אין ספק שמי שילמד בדרך
הזו - יצא עם הלכה ברורה! הסדר הוא מרכיב
משמעותי בלימוד והבינאי נותנים את כל הכלים -
באמצעות הסרטונים המוחשיים וחוברות הלימוד המצויינות!
הרב דוד לאו שליט"א, הרב הראשי לישראל